

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2011 – 2013

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lucie Šimáčková

Estetická výchova a její přínos pro děti předškolního věku

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Renata Kreuzová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER FULL-TIME STUDIES

2011 - 2013

DIPLOMA THESIS

Lucie Šimáčková

**Aesthetic Education and its Benefits for Children of Preschool
Age**

Prague 2013

The Diploma Thesis Work Supervisor: PhDr. Renata Kreuzová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne .....

Jméno autorky .....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PhDr. Renatě Kreuzové za odborné vedení mé diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Daně Černé za pomoc s překladem anotace do angličtiny. Poděkování patří také MŠ Sulanského, kde mi bylo umožněno vykonat praxi a získat tak podklady pro praktickou část mé diplomové práce.

Anotace

Tématem diplomové práce je přínos estetické výchovy pro děti v předškolním věku. Práce je zaměřena na charakteristiku jednotlivých složek estetické výchovy a způsob práce s dětmi. Zabývá se tím, jakým způsobem může být pro děti užitečná a jak ovlivňuje jejich vztah k umění. Dotýká se také tématu expresivních terapií ve vztahu k estetické výchově a speciální pedagogice. Snaží se o nalezení nových způsobů přiblížení umění a snahu k němu děti přivést zajímavou formou.

Klíčové pojmy

Arteterapie, dramatická výchova, estetická výchova, expresivní terapie, hudba, hudební výchova, literatura, muzikoterapie, předškolní věk, umění, výtvarná výchova, výchova

Annotation

The thesis deals with benefits of aesthetic education for children of preschool age. It is focused on characteristics of individual components of aesthetic education and the way of working with children. The thesis describes how this can be useful for children and how it affects their relationship to art. It also concerns expressive therapies in relation to aesthetic education and special education. The thesis tries to find out new ways of approaching children to art in an interesting way.

Key words

Art therapy, aesthetic education, art, art lessons, drama education, education, expressive therapy, literature, music, music education, music therapy, preschool age

Obsah

ÚVOD	8
1. Charakteristika estetické výchovy	9
2. Estetická výchova a děti v předškolním věku	11
3. Výchova vztahu k umění	12
4. Hudební výchova.....	14
4.1 Pěvecké činnosti.....	14
4.2 Instrumentální činnosti.....	17
4.3 Poslechové činnosti.....	19
5. Výtvarná výchova	21
5.1 Charakteristika výtvarných činností.....	22
5.2 Kreslení	24
5.2.1. Vývoj dětské kresby	25
5.3 Malování	28
5.4 Modelování	29
5.5 Práce s výtvarnými materiály.....	30
5.6 Výtvarné materiály.....	31
5.7 Výtvarné techniky	33
5.8 Hodnocení výtvarné činnosti.....	34
5.9 Neprojektivní kresebné techniky	35
6. Literární výchova.....	36
7. Dramatická výchova	40
8. Expresivní terapie	44
8.1 Hudební pedagogika a muzikoterapie	44
8.2 Výtvarná výchova a prvky artefiletiky a arteterapie	45
8.3 Literární výchova a prvky biblioterapie.....	48
PRAKTICKÁ ČÁST.....	49
9. Tématický projekt - jaro	49
9.1. Žabák.....	52
9.2. Il Gardellino	54

9.3. Ptáčci.....	56
9.4. Voda.....	57
9.5. Zvířátka	58
10. Výchovný koncert a alternativní orchestr	59
11. Případové studie	62
11.1 Výtvarný projev chlapce se silným postižením zraku	62
11.2 Výtvarný projev u nadané dívky	65
11.3 Výtvarný projev u chlapce s obtížemi v grafomotorice	68
ZÁVĚR.....	69
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	70
SEZNAM PŘÍLOH.....	72

ÚVOD

Jaký má přínos estetická výchova pro děti v předškolním věku? Proč si tuto otázku pokládat, když estetická výchova je stěžejním bodem předškolního vzdělávání? Protože dítě v tomto věku má velký zájem o svět kolem sebe. Přijímá z něho nejvíce informací. A estetická výchova je tím, co nám pomůže najít si cestu k dítěti a lépe mu porozumět. Dítě v tomto věku ještě neumí psát, nedovede dokonale zformulovat své myšlenky. Estetická výchova je jedním ze stěžejních oborů práce v mateřské škole, protože napomáhá aktivnímu prožití a vyjádření dětí ke všem tématům, se kterými se seznamují. Proto je třeba její význam nezanedbat. Ale například díky kresbě, nám umožní nahlédnout do svého nitra. I děti se specifickými potřebami, pro které je problematické se jinak vyjádřit, nám mohou touto cestou dát najevo své rozpoložení. S tím souvisí také využití některým prvků z expresivních terapeutických metod, kterými jsou artefietika, muzikoterapie a biblioterapie. Další estetické aktivity, jakými jsou například zpěv nebo tvořivá dramatika, umožní všem dětem, snáze se zapojit do kolektivu a projevit se. Estetická výchova nám také umožňuje ovlivňovat budoucí zájmy dětí. Když si k ní děti vytvoří vztah v útlém věku, snáze si později vyberou alternativní možnosti trávení volného času. Nemusí mít za jediný zájem počítač a televizi, ale může to být hra na hudební nástroj, kreslení nebo divadlo.

TEORETICKÁ ČÁST

1. CHARAKTERISTIKA ESTETICKÉ VÝCHOVY

Je obtížné najít jedinou definici, která by charakterizovala estetickou výchovu. Záleží také na úhlu pohledu každého jednotlivce, co si pod estetickou výchovou představuje. Můžeme ji charakterizovat například takto: *„Je to záležitost citového prožitku, pozastavení nad krásou, která nás obklopuje, kterou vnímáme zrakem, sluchem, hmatem i čichem, ať jde o přírodu nebo o umělecké dílo, výtvar lidského ducha a myšlenek, o dílo lidského srdce, mozku a rukou.“¹*

Dle Spousty (1994)² má estetická výchova možnost realizace v řadě funkcí:

- podněcování aktivity člověka
- kultivace a zjemňování smyslových orgánů
- podněcování touhy po poznání, rozvíjení představivosti a fantazie
- rozvíjení schopnosti intenzivního prožitku
- harmonizaci racionálních a emocionálních přístupů ke skutečnosti
- utváření hodnotového systému člověka
- objevování spojitostí a rozdílů různých kultur
- rozvíjení zájmů, tužeb a postojů

Jisté je, že pro děti v předškolním věku je stěžejní činností. V rámci estetické výchovy rozlišujeme několik jejích složek:

- hudební výchova
- výtvarná výchova
- dramatická výchova
- literární výchova

---

¹ RAZÁKOVÁ, Dagmar: Kreslíme, malujeme, modelujeme, Praha: SPN, 1977.

² SPOUSTA V., Základní výchovné činnosti třídního učitele. Brno: PdF MU, 1994, ISBN 80-210-0552-1

Každá z nich má vlastní způsob didaktiky a není možné ji zcela opomenout, protože společně tvoří jedinečný celek. V předškolním vzdělávání mohou pedagogové více než jinde využít možnost vzájemného propojování a kombinování složek estetické výchovy a vytvářet tak projekty, které dětem nabídnou velmi pestré, poutavé a zajímavé aktivity. Zejména v dnešní době, kdy televize a počítač začínají být velkou konkurencí, je třeba dětem činnosti zpestřit a vymýšlet stále nové postupy. V případě dobře promyšlené motivace činnost děti zaujme a snáze se s nimi pak pracuje. I v mateřské škole děti ocení možnost vlastní aktivity, a když jim dáme dostatek prostoru, tak dovedou být velice spontánní a aktivní. Je také důležité si uvědomit, že v mateřské škole je estetická výchova hlavní stěžejní činností. Až děti nastoupí na základní školu, tak předměty estetické výchovy (výtvarná výchova, hudební výchova) postupně ustupují do pozadí. Je proto důležité, aby si k estetické výchově děti utvořily kladný vztah, na kterém budou moci později stavět a věnovat se například volnočasovým aktivitám ve výtvarném, hudebním nebo dramatickém kroužku.

2. ESTETICKÁ VÝCHOVA A DĚTI V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU

Estetická výchova jako jedna ze složek výchovy má pro všestranný vývoj člověka velký význam. V předškolním věku to znamená, aby byl u dětí pěstován vkus, vzbuzování citu pro krásu a chápání uměleckého díla.

K tomu, aby měl člověk rád hudbu, výtvarné umění a kvalitní knihy se utváří základy již v útlém věku. Estetickou výchovu nemůžeme aplikovat poučkami a definicemi, ale nejsilněji na děti zapůsobí tím, že aktivitu samy prožijí. Nejlepší způsob je, když mohou děti krásu umění vnímat co nejvíce smysly. První setkávání s uměním probíhá již od útlého věku. Dítě velmi brzy zjistí, že svými dotyky zanechává zprvu nevědomou stopu nebo otisk. Brzy začíná tyto stopy vytvářet vědomě. Sleduje svůj stín, začíná prohlížením předmětů, později prvních obrázků. Sleduje náhodně vytvořené abstraktní obrazce (např. co vznikne po rozstříkování vody z kaluží) a experimentuje s nimi. Děti si velmi brzy prohlížejí obrázkové knížky. Snaží se později kreslit podobné obrázky, jaké viděly v knížce. Maminky velmi brzy začínají využívat říkadlové melodie, zpívat písničky a dítě brzy začne samo broukat – experimentovat s hlasem. Někdy mu mohou rodiče pustit klidnou hudbu před usnutím.

V mateřské škole vycházíme z rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Je v něm zakotveno vše podstatné, s čím by se mělo dítě seznámit, než půjde do školy. Estetická výchova nejen, že dítě seznamuje s kulturou, ale také přispívá k jeho kultivaci a zušlechťování. Dítě si přirozenou cestou za pomoci učitelky osvojuje estetické cítění a stává se vnímavější ke svému okolí.

3. VÝCHOVA VZTAHU K UMĚNÍ

Vztah k umění musíme v dětech pěstovat a postupně je vést, aby je samy vyhledávaly a nacházely k němu cestu. V mateřské škole tak můžeme učinit za pomoci výtvarné, hudební, literární či dramatické výchovy.

- **Výtvarné umění**

- Rozvíjet u dětí vztah ke všemu, co je esteticky a umělecky působivé: hračky, výstavy, knižní ilustrace, ozdobená nástěnka...
- Podporování vztahu k uměleckým hodnotám: práce s knihou – učíme děti, jak by se k ní měly chovat, prohlížení ilustrací, obrázkového leporela, encyklopedií...
- Povzbuzování zájmu dítěte: vyprávění o ilustracích, výrobku z keramické hlíny... vyprávění o barvách a náladě, kterou v nás vzbuzují

- **Hudební umění**

- rozvíjet u dětí vztah k hudbě: zpěv písní, poslech relaxační hudby, snaha přivést děti k aktivnímu poslechu hudby
- společenský význam hudby: vzbudit v dětech zájem o hudbu a hru na hudební nástroj, návštěva výchovného koncertu, jakým způsobem se na koncertě chováme...
- povzbuzování zájmu dítěte: snaha přivést děti k poslechu vážné hudby, vyprávění si o hudbě – co se komu líbí, jakou náladu v nás může hudba vzbudit, k čemu je užitečná

- **Literární umění**

- Rozvíjet u dětí vztah ke knihám: jakým způsobem prohlížíme knížku, co se s knihou může a nemůže dělat, jaké knížky známe, seznámení s pohádkovými knížkami, leporely, komiksy, encyklopediemi...
- Povzbuzování zájmu dítěte: předčítání pohádek, společné prohlížení ilustrací, vyprávění pohádky nebo příběhu podle obrázků, kresba ilustrací podle čteného příběhu, výroba vlastní knížky...

- **Dramatické umění**

- Rozvíjet u dětí vztah k dramatickému umění: dramatická výchova, tvořivá dramatika, hra s loutkou, přivést děti k aktivnímu dramatickému projevu
- Povzbuzení zájmu dítěte: návštěva divadelního představení, vlastní nacvičení divadelního představení, aktivní pomoc dětí s výrobou kulisy, rekvizit...

Je důležité, abychom se zážitkem dětí uměli dále pracovat. Návštěva koncertu nebo divadelního představení je pro dítě silným zážitkem. V mateřské škole je nám umožněno se k zážitku vrátit a dál s ním pracovat. Při návštěvě divadelního představení můžeme s dětmi hovořit na téma, co se jim na představení nejvíce líbilo, nechat děti vyprávět obsah představení a také je nechat přemýšlet nad motivy chování jednotlivých postav. Můžeme s dětmi uspořádat vlastní divadelní představení. Zkusit vyrobit vlastní kulisy nebo jednoduché masky z papíru. Děti tak získají představu také o tom, jak se divadlo tvoří, jak je náročné jej nazkoušet apod.

Po návštěvě koncertu si můžeme s dětmi povídat například o tom, jaké hudební nástroje děti viděly, jestli si pamatují jejich názvy a také skladby, které během koncertu zazněly. Stejně jako u divadelního představení můžeme zkusit uspořádat vlastní koncert (viz alternativní orchestr – praktická část). Děti mohou také své zážitky znázornit výtvarně – nakreslit nebo namalovat, co se jim nejvíce líbilo, nakreslit oblíbený hudební nástroj.

Vztah k literární výchově můžeme podpořit také návštěvou knihovny. Některé z knihoven pořádají besedy pro děti předškolního a školního věku. Děti tam budou zajímavou formou seznámeny s tím, jak se mají ke knihám chovat, jak funguje knihovna, nebo jaké knihy si tam mohou půjčit.

4. HUDEBNÍ VÝCHOVA

„Hudba je sladká, líbezná mluva, každému srdci srozumitelná.“

Božena Němcová

Dítě se s hudbou setkává od útlého věku. Dokonce je prokázáno, že dítě vnímá hudbu již v prenatálním období. Hned po narození maminka dítěti často zpívá a ono si později samo brouká. V mateřské škole děti velice rády zpívají, jsou spontánní, nestydí se a často je to jejich cesta, jak se projevit. Hudbu můžeme použít také jako účinný relaxační prostředek.

Rozlišujeme hudební činnosti pěvecké, instrumentální, poslechové a hudebně pohybové.

4.1 PĚVECKÉ ČINNOSTI

Zpěv můžeme také nazvat jako nejdokonalejší nástroj, který je schopen také citového zbarvení. Dítě si od útlého věku začne samo broukat a později i zpívat. Je to pro ně spontánní činnost, při které většinou nemívají zábrany a zpívají velice rády. Pěvecké činnosti také značnou měrou přispívají k rozvoji logopedických dovedností dítěte a mohou se tudíž stát podpůrným prostředkem pro děti s logopedickými vadami. Při zpěvu se lépe frázuje řeč, prodlužují se výdechové proudy při artikulaci hlásek, hudba vede k plynulosti zpívaného projevu. Často mohou být pěvecké činnosti nápomocny při zadržávání v řeči a poruchách jejího plynulého projevu. Děti se naučí lépe dělit slova na slabiky, naučí se usměrňovat tempo řeči, učí se při zpěvu (řeči) správně dýchat.

Dětem je možné zpívat ještě před narozením. Je prokázáno, že dítě vnímá hlas matky a ten jej pozitivně ovlivňuje. Stejně jako tomu bývalo v minulosti, tak i dnes se dětem zpívá. V útlém věku se miminku zpívají hlavně ukolébavky, které ho mají uklidnit a přivést ke spánku. Děti uklidňuje jednak hlas matky, tak i samotná melodie ukolébavky. Dítě ještě ukolébavce třeba nerozumí, ale jestliže jej při zpěvu matka chová v náručí a konejší ho, říká mu tím, že je v bezpečí. Dítě začne později po matce zpěv opakovat. Neměli bychom se ale dopustit té chyby, že budeme dítě opravovat a říkat

mu, že tak je to špatně. Dítě by si mělo zpívat hlavně pro samotnou radost ze zpěvu a ne na výkon.

Přínos ukolébavky a vlastně jakéhokoliv hlasového projevu matky je nemírně důležitý pro dítě, které má nějaké zrakové postižení. Ať je matka kdekoliv, dítě slyší její hlas a ví, že není samotné. Ví, že maminka je nablízku a může mu přispěchat na pomoc, kdyby to bylo třeba. Matka nemusí ani zpívat, ale stačí, když bude dítěti jen vyprávět, co právě dělá. Dítě tak pasivně přijímá svůj mateřský jazyk.

K osvojení pěveckých dovedností dochází hlavně pomocí nápodoby. Jestliže dítě vidí zpívat matku nebo později učitelku, tak se jí snaží napodobit. Dětem ze začátku pomůže, když se mohou opírat o hlas učitelky.

Písnička je pro děti v předškolním věku samozřejmostí. Ještě postrádají zábrany, jako dospělí, kteří se někdy zpěvu raději vyhýbají, protože si myslí, že zpívají špatně. Děti většinou zpívají naplno a s radostí, bez ostychu. Neměli bychom proto udělat tu chybu, že budeme dětem jejich zpěv kritizovat, nebo nějakou nepříjemnou poznámkou dítě odradíme.

Nejčastějšími tématy písniček v mateřské škole je příroda, ve všech jejích podobách – písně o zvířatech, rostlinách, ročních obdobích... Dále jsou také tematicky zaměřené na různé svátky a události během roku – Velikonoce, Vánoce, pálení čarodějnic...

V nácviu písni je třeba postupovat pomalu a řídit se také věkovým složením třídy. Od snadnějších písni přecházet ke složitějším. U starších dětí můžeme vyzkoušet některé složitější pěvecké činnosti, jako je například kánon³ apod.

Před začátkem samotné pěvecké činnosti bychom měli provádět **průpravná cvičení**, která děti naučí, jak správně dýchat, artikulovat a používat hlas.

Součástí průpravných cvičení je dechové cvičení. Správné dýchání by při zpěvu mělo být prováděno směrem do břicha. Pro nácvik správného dýchání můžeme použít jako pomůcku například peříčko, proužek papíru, pingpongový míček, papírovou kouli,

---

³ Princip přísné imitace (napodobení), tj. práce s tématem spočívá v jeho opakování dalšími hlasy, většinou přesného ve všech attributech (melodika, harmonizace, rytmus a tempo).

papírový nebo mikrotenový sáček (pozor na bezpečnost) a další. Děti do něho podle pokynů dýchají různou intenzitou a učí se tak ovládat svůj dech. Také můžeme jako motivační pomůcku použít plyšovou hračku, kterou si děti položí na břicho. Když budou správně dýchat do břicha, plyšák se bude zvedat a děti na něho uvidí. Mohou se na něho usmát, zamračit apod.

Dále mezi průpravná cvičení řadíme artikulační cvičení. Ta provádíme proto, abychom před zpěvem uvolnili obličejové svaly. Gymnastika mluvidel zahrnuje procvičení rtů, jazyka, nafukování tváří a uvolňování čelistí. Dětem tyto cviky vždy vhodně motivujeme (čertík, kapřík...).

Při zpěvu musíme také dodržovat některé zásady⁴:

- *zpíváme v čistém prostředí s místností vždy vyvětranou*
- *místnost by měla mít dobrou akustiku*
- *zpívat bychom měli v přirozené hlasové poloze dítěte*
- *nezpíváme, jsou li děti příliš unavené*

Pokud máme ve skupině zrakově nebo sluchově postižené dítě, měli bychom zajistit, aby sedělo tak, aby na nás dobře vidělo a mohlo případně odezírat. Zvláště děti se sluchovým postižením se velmi rády zapojí, jen jim k tomu musíme přizpůsobit podmínky.

Neměli bychom také zapomínat na to, že s písničkou můžeme pracovat nejen v hudební výchově, ale téma můžeme přenést také do výtvarné výchovy. Motivačně můžeme využít říkadlové melodie při grafomotorických činnostech, u kterých rytmus slova napomůže rytmu pohybu ruky. Téma nebo dojmy z písničky mohou děti také zachytit na papír.

---

⁴ STRNADOVÁ, Karla., Hudební výchova v mateřské škole, Naše vojsko, Praha: 1988

4.2 INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI

Hra na hudební nástroj je pro děti velice atraktivní. Ve většině případů jsou z této činnosti děti nadšené a aktivně se zapojují. Vybírají si nejrůznější nástroje (viz příloha A). V mateřské škole používáme zejména orffovy nástroje (ozvučná dřívka, drhlo, triangel, činely...). Dále lze využít některé melodické nástroje, jako například xylofony a zvonkohry k doprovodu písniček. Děti se rychle naučí doprovázet rytmicky například výběrem ozvučných kamenů na dvou tónech nebo na pentatonice.⁵ I výběr nástroje nám o dítěti něco prozradí. V případě, že mají děti možnost vidět klasické hudební nástroje, jako jsou klavír, housle, violoncello, trubka, klarinet, tak je to pro ně nesmírně obohacující zážitek.

Instrumentální činnosti podporují rozvoj hudebnosti dítěte jeho aktivní účastí na spoluvytváření hudby. Nástroj můžeme uplatnit jako zvukomalebný prostředek, který může umocňovat jinou činnost. Například při dramatizaci můžeme na začátku pohádky zazvonit zvonečkem, bouřku zdůraznit hrou na buben apod. Činnost tak bude zajímavější a děti spíše zaujme a pomůže udržet jejich pozornost.

Jako zvukomalebné předměty lze využít například skořápky ořechů, včetně kokosových, rolničky, mikrotenové sáčky, drnkání na prádlovou gumu, hřeben, troubení do konve, cinkání – sklenička, lžička, chrastítka (nádobky naplněné kamínky, rýží apod.), bambusové tyčky, plechovka s gumičkou a další. Zároveň lze využít lidové hudební nástroje jako je vozembouch nebo famfrnoch.

Hudební nástroje můžeme použít také při pohybových činnostech. Když totiž budeme pohyb doprovázet hrou na nástroj, tak děti snáze udrží rytmus a tempo pohybu. Pomocí bubínku můžeme zvýraznit chůzi, jednotlivé kroky apod.

Hudebního nástroje můžeme také použít při deklamaci. Kdy děti zdůrazňují počáteční části veršů. Pokud používáme hudební nástroje při zpěvu, tak musíme dbát na to, aby

---

⁵ Pentatonika je tónový systém, který má pět stupňů v rámci oktávy (pente je řecky pět). Základem je bezpůltónová pentatonika c d e g a .
<http://www.pentaton.cz> [online]. 2012 [cit. 12. 10. 2012]. Dostupné z WWW: <http://www.pentaton.cz/cs/info/co-je-pentatonika>

hra nepřehlušila zpěv. Rytmický nástroj by měl píseň podporovat, podpořit její charakter. Dítěti by ale v každém případě měla instrumentální činnost přinášet radost. Neměli bychom v něm vzbudit pocit, že něco neumí nebo kazí. V dítěti bychom tak nevědomě vzbuzovaly pozdější ostych a zábrany. Instrumentální činnosti jsou také vhodné pro děti s postižením. Děti se sluchovým postižením mají někdy velkou zálibu ve hře na rytmické hudební nástroje, jako jsou např. činelky, drhla, bubínky... Tyto děti, i se silnější sluchovou vadou vnímají vibrace, jejich intenzitu, rytmus a tempo. Tyto hudební nástroje mají silný a výrazný zvuk, který děti upoutá, a rády se ke hře vrací. Určitě bychom u nich měli tyto činnosti podporovat a umožňovat jim se jich zúčastnit. Dětem činnost také pomůže, zapojit se do aktivity společně se svými vrstevníky. Umožňuje jim projevit se přes hudební nástroj.

V hudební výchově využíváme velké množství **dřevěných rytmických nástrojů**, jako jsou ozvučná dřívka, drhlo, rourový dvojbubínek, ozvučná vajíčka, rumbakoule, řehtačka, ozvučné zátky, dřevěný blok, dřevěná valcha a dále různá chřestidla. Dále lze využít i alternativních zdrojů, jako jsou například skořápky z vlašských nebo kokosových ořechů, nařezané bambusové tyčky apod. K zvukomalbě lze využít i dalších materiálů – např. mikrotenová folie, plechová krabička s gumičkou, prádlová guma...

K doprovodu písní můžeme využít také **bicích nástrojů**. Například různé druhy bubínků, tamburíny, činelky, triangl. Dobrý výběr nabízí například sada Orffových nástrojů.

V nabídce **melodických bicích nástrojů** nalezneme různé druhy xylofonů, metalofonů, zvonkoher. Zajímavým drnkacím nástrojem je kalimba (na obrázku uprostřed), která je laděna v určité tónině – v tomto případě v Ddur. Pro snazší použití melodických nástrojů malými dětmi lze provést úpravu odebráním kamenů a sestavit tzv. pentatoniku na kterou může dítě snáze hrát.

V hudební výchově můžeme využít také různé **etnické nástroje**: dešťová hůl, rumbakoule, etnický buben, skořápky různých druhů ořechů, chřestidlo vyrobené z plodů stromu Pongi, který je původem z Asie.

4.3 POSLECHOVÉ ČINNOSTI

Poslechu je třeba děti naučit. Je třeba začínat s jednoduššími a kratšími skladbami nebo písněmi. Děti se tak učí naslouchat a na okamžik se zklidnit a jen vnímat své okolí. Pro poslech je také důležité, aby probíhal v klidném prostředí, kde děti nebudou rušeny silnými sluchovými nebo zrakovými podněty. Dětem by také mělo být umožněno, aby zaujaly co nejpohodlnější pozici. Můžeme jim dát k dispozici polštářek, na který si mohou položit hlavu a při poslechu ležet. Některým dětem naopak vyhovuje sezení.

Poslechem lze děti seznámit například také s vážnou hudbou. Poslechové činnosti je poté možno propojit s dalšími navazujícími aktivitami (dramatická, výtvarná...).

Poslechové činnosti jsou procesem, při němž²:

- *osvojují si základní výrazové prostředky hudby*
- *pěstují dovednost soustředěného poslechu*
- *rozvíjí elementární hudební myšlení zaměřené na prostředky hudebního vyjádření, základní poznatky o hudebních nástrojích a hudebních žánrech*
- *prohlubují citové prožitky a uchovávají si je v paměti*

Děti je třeba na poslech upozornit. Když dítě poslouchá hudbu, tak se u něho prolíná jak rozumová, tak citová stránka. Zpočátku bude u dětí reakce silně emotivní. Děti se mohou začít spontánně pohybovat, nebo si broukat. Zejména v dětech s postižením může hudba vzbudit silné emoce, které se nebojí projevit. Mohou do poslechu začít hlasitě výskat nebo tleskat, dupat. Děti nám přesně ukážou, jak se při poslechu cítí a nebojí se to dát najevo. Reagují bezprostředně. Tyto projevy bychom neměli potlačovat, ale jen je do určité míry usměrňovat.

Se skladbou nepracujeme jen jednorázově. Můžeme se k ní při dalších činnostech vracet, postupně prohlubujeme poznatky z poslechu a učíme děti soustředěnému poslechu hudby. Aby byl poslech pro děti atraktivní činností, tak můžeme poslech spojit například s dramatizací nebo jinou navazující činností.

Pro tuto příležitost lze s dětmi navštívit **výchovný koncert**, kde jsou dětem jednotlivé skupiny nástrojů představeny, děti si je mohou zblízka prohlédnout. Takové koncerty bývají pro děti velmi inspirativní a odnášejí si z nich bohaté zážitky. V rámci koncertu

určitá skupina hudebních nástrojů (např. smyčcové) zahraje úryvek nějaké známé skladby či písně. Děti si tak zároveň uvědomí nejen vzhled, ale také zvuk, který nástroj vydává. Koncert nejen že dětem představí hudební nástroje, ale zároveň se učí, jak se na koncertě chovat. Samotná událost na ně často tak zapůsobí, že jen v tichosti naslouchají. V mateřské škole lze na téma koncertu dále pracovat – v rámci výtvarné nebo dramatické výchovy.

Když dětem umožníme se seznámit s hudbou, tak ji často v životě vyhledávají a možná značnou měrou přispějeme k tomu, že se o ni budou zajímat a samy začnou aktivně hrát na některý z hudebních nástrojů. Mohou začít již v předškolním věku. Ve velkém množství mateřských škol je veden zájmový kroužek hry na zobcovou flétnu. Je zaměřen především na cvičení správného dýchání a prvotní seznámení s hrou na hudební nástroj.

5. VÝTVARNÁ VÝCHOVA

Výtvarná výchova je jednou ze stěžejních činností dětí předškolního věku. Dítěti umožňuje přirozeným a rozmanitým způsobem rozvíjet tvořivé schopnosti. Velký význam spočívá však v prohlubování grafomotorických dovedností dítěte, jejichž dobrá úroveň je důležitým předpokladem pro zdárný rozvoj písemného projevu v základní škole. Můžeme říci, že kresba je cestou do duše dítěte. Když dítě kreslí, tak na sebe nevědomě prozradí velké množství informací. Na základě vývoje kresby můžeme také sledovat jeho vývoj. Kresba je u dětí v mateřské škole velice častou a oblíbenou aktivitou. Děti také rády kreslí obrázek, který následně někomu věnují. Neměli bychom zapomínat, že když za námi dítě s kresbou přijde, tak čeká nějakou reakci. Velmi jej potěší, když se zeptáme, co je na obrázku nakresleno a proč zrovna takovým způsobem. Stačí krátký komentář a dítě získá pocit, že jeho práce měla smysl a zajímá nás. O to raději se pak k činnosti bude vracet. Dítěti bychom měli nechat co nejvíce prostoru, aby mohlo naplno projevit svou fantazii a představivost. Vidí svět jinými očima než my a proto bychom ho měli ve výtvarném projevu pouze citlivě usměrňovat a vést.

Měli bychom si uvědomit, že ne vždy by nám mělo jít předně o dokonalý konečný výsledek. Měli bychom dětem dát prostor, pro jejich sebevyjádření a vlastní názor, co se týká volby barev apod. Děti vidí svět jinak než my a velmi bychom se ochuzovali, kdybychom dětem vždy přesně diktovali, jaké mají používat barvy a jak přesně mají pracovat. Jednou z výhod výtvarné výchovy je právě to, že nám umožňuje najít si nenásilnou cestu do duše dítěte. Zejména u dětí s postižením, které mají omezené možnosti projevu je to jedna z cest, jak jim porozumět a lépe je pochopit. Děti nejsou většinou takovými perfekcionisty, jakými jsme my a hlavně vidí svět jinak, svými očima. Proto bychom jim neměli vnucovat svůj pohled a nechat je, aby se projevíly.

5.1 CHARAKTERISTIKA VÝTVARNÝCH ČINNOSTÍ

Výtvarné činnosti můžeme charakterizovat podle toho, na jaké věkové úrovni se dítě momentálně nachází. Jiným způsobem budeme pracovat s dětmi ve věku tři let a jinak v šesti letech.

Charakteristika výtvarných činností 3 – 4 roky

- **Kreslení**

První kresby, tzv. čáranice, vznikají z potřeby vykonávat pohyb a sledovat jeho stopu, nesouvislé linie, různé směry a intenzita přitlaku. Později se čáranice mění v uzavřené tvary vedené jednou čarou. Objevují se první kresby s věcným obsahem, mezi prvními je hlavonožec. Později dostává ústa, oči, vlasy, ruce a další detaily. Snaží se znázornit prostředí, kde žijí. Vyzkoušet si různé grafické materiály a naučit se jejich držení. Úroveň projevu je závislá i na kvalitě představivosti.

- **Malování**

Malba má všechny znaky kresby. Prstem, dřívkem, štětcem umožňuje seznámení s barvou. Necháváme děti pracovat spontánně, rozvíjení představ.

- **Modelování**

Modelování v provlhčeném písku. Lépe v menších skupinách. Dát množství modelovací hmoty, aby měly děti sevřené dlaně plné. Krouživé pohyby rukou mezi dlaněmi i na podložce, zplošťování, mačkání, slepování, vytahování z jednoho kusu.

- **Prostorové vytváření**

Zařazujeme hry s různými materiály, sbírání, seskupování, řazení a vytváření obrazců.

- **Charakteristika výtvarných činností 4 – 5 let**

Kreslení

Kresby jsou obsahově bohatší, postava již má patrné tělo i končetiny. Nadpočet detailů – grafický automatismus. Snaží se znázornit i vztahy, postava v pohybu.

Malování

Dominantní zůstává malba štětcem, doplňovaná barevnými plochami. Začínají s tzv. pozadím.

Modelování

Opakujeme koule, váleček, kužel, placky, vytahování z jednoho kusu. Zařazujeme vytváření méně členitých předmětů.

Prostorové vytváření

Hry a manipulace s materiálem, které podporují hmatové schopnosti a rozvíjejí prostorovou představivost. Nejlépe je rozvíjíme v přírodě. Mimo her s přírodninami zařazujeme hry s papírem a krabicemi. Je možno také využít pískovničku k přesypání, kupení a vrstvení materiálu a jeho členění.

- **Charakteristika výtvarných činností 5 – 6 let**

Kreslení

Kresba je bohatší, členitější, přibližuje se skutečnosti a obsahuje celou řadu detailů. Pro rozvíjení je nezbytný vhodný výběr výtvarných prostředků. Učíme děti vnímat prostorové vztahy, tvar, velikost, odhadovat vzdálenost. Důležitou roli hraje hodnocení. Posiluje vztah k výtvarné výchově a sebedůvěru.

Malování

Získané dovednosti a návyky v malbě mají být takové, aby děti pracovaly s chutí. Barvy nanášet, aniž by se předem kreslily obrysy a dostatečně vyplňovat plochu. Umět počkat na zaschnutí, překrýt jednu barvu druhou, rozvrhnout pokrytí celé plochy.

Modelování

Vytváření vytahováním z jednoho kusu, slepováním z více částí a modelování s použitím nástrojů a náradí (váleček, špejle, různé předměty k otiskům atd.)

Prostorové vytváření

Vede k rozvoji představivosti, fantazie a konstrukční dovednosti. Rozvíjíme sběratelskou činnost dětí, schopnost vyhledávat a srovnávat tvary, nápaditost a neobvyklá řešení.

5.2 KRESLENÍ

Kreslení můžeme nazvat tou nejpoužívanější technikou. Děti si velmi rády během dne vezmou čistý papír a něco nakreslí. Třeba potřebují projevit nějaký zážitek, udělat někomu radost – kreslit pro někoho. Děti jsou natolik bezprostřední, že nemají problém s tím, co mají kreslit. Nechají se vést fantazií nebo tím, co je zaujalo a chtějí to zobrazit.

Ke kreslení můžeme použít obyčejnou měkkou tužku, pastelky, rudku, uhel, křídly, olejový nebo suchý a voskový pastel, fixy (viz příloha B) Platí, že bychom při kreslení s malými dětmi měli používat měkké a poddajné materiály. Děti to pak nenutí na ně tolik tlačit. Barvy bychom měli vybírat výrazné, které zanechávají výraznou stopu. Formát papíru je vždy nutné přizpůsobit použitému grafickému materiálu (tenká stopa – menší formát).

Dítě se začíná velmi brzy graficky projevovat. Zpočátku čará, nejprve bez záměru. Jako jeden z prvních projevů se objevuje kresba prstem nebo klacíkem do písku, otisk ruky a podobně. Později začne využívat jiný grafický materiál. Nejprve mu stačí, že za sebou tužka zanechává stopu a že dítě něco tvoří. Když je v kolektivu dětí, tak se jeho kresebný projev začne postupně vyvíjet. Některé kresebné techniky mohou být zaměřené na orientační posouzení celkové vývojové úrovně dítěte.

Kresby některých dětí předškolního věku na celém světě mají společné znaky. „*Tento jev je označován jako **naivní realismus**. Naivní realismus je typicky dětský způsob zobrazení skutečnosti, v němž se uplatňují zvláštní výrazové prostředky. Vzniklý obraz*

vyjadřuje dětské představy o světě, nikoli přímý vjem skutečnosti.“⁶. Mnohý dospělý člověk pak z neznalosti považuje projevy naivního realismu za chyby. Mezi projevy naivního realismu můžeme zařadit průhlednost, kdy dítě nerozlišuje, zda jde o předměty průhledné nebo neprůhledné. Dítě prostě nakreslí všechny znaky, o kterých si myslí, že tam patří. Mezi další znaky patří střídání pozorovacích hledisek, kdy je jeden předmět nakreslen zároveň zepředu i z profilu. Dalším ze znaků je překrývání. Dítě si uvědomuje nějaký tvar, ale aby ho nepřerušilo, tak přes něj jiný tvar nenakreslí.

5.2.1. VÝVOJ DĚTSKÉ KRESBY

Na základě pozorování dětské kresby můžeme také sledovat, na jaké vývojové úrovni se dítě nachází. Kresbu pro posouzení vývojové úrovně dítěte můžeme používat přibližně do deseti let věku. V této době již kresba dosahuje standardní úrovně a nerozvíjí se dál takovým tempem, aby to bylo ve shodě s rozvojem rozumových schopností.

- **Čárání**

2 – 4 roky

- bezzáměrné čárání tužkou – svalové pohyby ramene jsou většinou zleva doprava
- záměrné čárání – pohyby celé paže střídají pohyby zápěstí a prstů
- lokalizované čárání – zaměřeno na detaily, konkrétní věc

- **Symbolické stádium**

4 – 5 let

- rozvoj zrakové kontroly
- dítě nedosáhne úplného napojení čar
- pojmenování kresby až po dohotovení
- lidské postavy – hlavonožci – vývoj: z hlavy vychází více čar, pouze dvě čáry, dvě nohy; nohy a ruce, trup, prsty na ruce, rozlišení mužské a ženské postavy (symbolicky – šperky, klobouk...), smíšený profil
- zvířata – vycházejí z hlavonožců, odlišnost je jen ve zvířecích symbolech (nohy, ocas)

---

⁶ RAZÁKOVÁ, Dagmar. Kreslíme, malujeme, modelujeme, str. 10. Praha: SPN, 1977

- dům – nakreslí se domy s více poschodími, dům má to, co má mít (okna, komín...)
- vztahy – figurky se drží za ruce
- grafický automatismus – tendence opakovat
- nepravý ornament – tašky na střeše
- grafoidismus – vše se naklání k pravé nebo levé straně, podle toho, jak dítě píše

- **Naivní realismus**

5 – 8 let

- zobrazování je podřízeno vyprávěcímu momentu – kresby jsou více logické než vizuální
- dítě nekreslí, co vidí, ale co zná
- obrázky mohou být průhledné a bez perspektivy
- rozvoj dekorativní podrobnosti
- vše je postaveno v pravém úhlu k základně nebo k hlavnímu motivu obrázku
- první pokusy o tvář z profilu – tzv. smíšený profil

- **Vizuální realismus**

8 – 10 let

- přechod z kresby z paměti a podle představy na kresbu podle předlohy nebo přírody
- fáze: 1) dvojrozměrná – kresba je v obrysu linie, 2) trojrozměrná – znalost světla a stínu, příležitostné stínování, začátky překrývání a perspektivy, pokus o krajinu
- vznikají obrazy, které jsou plánovány
- zobrazované předměty stojí ve vzájemném stejném poměru
- zobrazování lidí z profilu

- **Potlačení krize**

11 – 13 let

- přirozený vývoj v tomto období je, že je dítě rozčarované a někdy ztrácí chuť kreslit
- dítě většinou nedokáže kreslit tak, jak by si přálo, aby výsledek vypadal, a proto ztrácí odvahu
- když dítě kreslí, tak raději příběhy, často z oblasti fantazie, méně postavy a přesné realistické zobrazení
- děti nechtějí pracovat, pedagog musí zadávat práci, která je pro ně zajímavá
- vhodná je práce s papírem, trojrozměrné papírové hračky, dekorativní práce

- **Umělecké oživení**

14 a více let

- odlišnost pohlaví a výtvarné typologie
- chlapci mají zájem o mechanické a technické tvoření
- mnohé děti tohoto stádia nedosáhnou

5.3 MALOVÁNÍ

Malování, stejně jako kreslení nebo modelování patří mezi oblíbené dětské činnosti. Dětem je umožněno pracovat s množstvím barev. Děti barvy rády kombinují a experimentují s nimi. Postupně barvy poznávají a učí se je kombinovat. Pro dítě je malování atraktivní také z toho důvodu, že štětec s barvou za sebou zanechává jasné barvy a silnější stopu než pastelky. Při malování se děti učí také trpělivosti, protože musí často počkat, až jedna barva zaschne, aby ji nesmíchaly s jinou.

Při malování je zásadní také naučit dítě správné práci se štětcem. Jak jej uchopit, jakým způsobem jej vést, jak moc tlačit na čtvrtku. Je třeba také naučit manipulaci s barvami, tak, aby se vzájemně nesmíchaly. Dítě je také vedeno k tomu, aby po použití jedné barvy štětec vyčistilo ve vodě a následně mohlo použít jinou barvu. Používání barev vyžaduje od dítěte také určitou pozornost, aby neporušilo čistotu barev. Při malování můžeme použít nejrůznější techniky malby. Oblíbené je například také zapouštění barev do mokrého povrchu, kde dochází k prolínání barev. Pro malování se nejčastěji používají temperové barvy, které můžeme pro snadnější práci trochu zředit vodou. Dále můžeme použít také vodové nebo brilantní barvy. Nezapomeneme také připravit kelímek s vodou, kde si děti čistí štětce. V současné době je na trhu k dispozici kelímek, jehož součástí je speciální víčko, které i při převrnutí zabraňuje okamžitému vylití obsahu. Při malování ale nemusíme zůstat jen u práce se štětcem, ale můžeme použít také prstové barvy. Zapojíme tak více smyslů a děti činnost více baví. Tuto techniku můžeme využít u dětí, které z jakéhokoli důvodu (postižení, kurz grafomotoriky...) nemohou malovat štětcem. Činnost je pro ně atraktivní a ve většině případů je velice baví a rády se k ní vrací.

5.4 MODELOVÁNÍ

Modelování je spojeno s taktilními a haptickými zážitky, s chutí dotýkat se, zabořit ruce do hlíny nebo hníst papír, dát skutečnosti a pocitu tvar. Dítě se snaží prostorově vyjádřit své představy. Nesporným přínosem modelování je také rozvíjení jemné motoriky. Dítě učíme také jakým způsobem s daným materiálem pracovat, jak jej spojovat abychom původní tvar nezměnily.

Pro děti je modelování přitažlivé tím, že ihned vidí výsledek své práce, mohou vykonávat řadu pohybů a hlavně, v případě, že se jim výrobek nepovede, mohou jej zmačkat a začít znovu. To není při malování možné, protože co se jednou namaluje na papíře, to tam již zůstane.

Při modelování můžeme použít různé typy válečků (hladké nebo s povrchovou strukturou), různé druhy špachtlí a vykrajovátek. Dále lze využít různé předmět nebo razítka k otiskování. Kromě keramické hlíny lze použít klasickou školní modelínu a různé alternativní modelovací materiály, kterých je v současné době na trhu velký výběr. (viz příloha B)

Pro děti se zrakovým nebo také mentálním postižením můžeme využít Axmanovu techniku modelování. „*Je to způsob práce s keramickou hlínou vhodný pro lidi s handicapem, typicky pro nevidomé nebo mentálně postižené.*

Technika vychází z omezení osob s handicapem. Je proto založena na všeobecně rozšířených hmatových schopnostech, proporce vznikajícího díla si autor odvozuje od proporcí lidské ruky (velikost ruky a prstů). Tomuto způsobu se v technice říká hmatová matematika. Hlína se modeluje pouze dlaněmi a prsty bez keramických pomůcek a vody.“⁷

---

⁷ <http://www.wikipedia.org> [online]. 2012, [cit. 24. 11. 2012]. Dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Axmanova_tehnika_modelov%C3%A1n%C3%AD

5.5 PRÁCE S VÝTVARNÝMI MATERIÁLY

Kromě kreslení, malování a modelování můžeme také pracovat s nejrůznějšími výtvarnými materiály. Pomocí natrhaných kousků papíru můžeme vytvářet mozaiku. Dolepováním můžeme oživit malbu. Techniky práce s výtvarnými materiály jsou výhodné v tom, že je můžeme libovolně kombinovat a děti činnost baví. Zařazujeme sem také prostorové vytváření, za pomoci nejrůznějších materiálů. Při práci s keramikou děti nejen vytvářejí esteticky hodnotný výrobek, ale také procvičují svoji jemnou motoriku. Práce s keramickou hlinou je za určitých podmínek také jednou z metod arteterapie. Je také přínosná pro děti s postižením, zejména tělesným. Děti z keramické hlíny nebo modelíny velice rády vyrábějí a plně zapojují svoji představivost. Dále můžeme v rámci práce s výtvarnými materiály použít různé přírodniny, jakou jsou kamínky (malba na kameny), listy (otiskování listů) a další. Jako další můžeme použít také odpadové materiály, jako je papírový obal od sýra, vajec, roličky od papírových utěrek a toaletních papírů. Můžeme s nimi dále pracovat, nabarvit je nebo využít při práci.

Pískovnička

Většina dětí si od malička ráda hraje v písku. Staví nejrůznější hrady, dělají bábovky nebo si s pískem alespoň hrají. Když jsme s dětmi u moře, tak je to jedna z věcí, která je upoutá. Děti si rády hrají s jemným pískem, nechávají ho propadávat mezi prsty, zahrabou si do něj nohy... Ani v zimním období jim nemusíme písek odpírat. Můžeme použít pískovničku.

Děti díky ní můžou v tenké vrstvě jemného písku vytvářet nejrůznější obrazce, kreslit do písku nebo ho jen přesýpat v rukou. Při práci s pískovničkou je nám k dispozici množství pomůcek, jako jsou nejrůznější duté válečky, děrované přesýpací nádoby, magnetické berušky. Obrázky možno dotvářet skleněnými nugety nebo nasbíranými obrázky, přes přepážku možno procvičovat zrcadlové zobrazování.

Nespornou výhodou pískovničky je rozvoj jemné motoriky. Děti špetkovitým úchopem mohou nabírat písek. Kreslí do něj prstem a prsty jsou citlivé na strukturu písku.

5.6 VÝTVARNÉ MATERIÁLY

V rámci výtvarné výchovy používáme nejrozličnější výtvarné materiály. Jejich užití se liší podle toho, co chceme ve výtvarné výchově s dětmi dělat (viz příloha B)

Materiály pro kresbu:

- *měkká tužka, pastelky* = rozmyvatelné, nerozmyvatelné: větší děti je používají rády, když chtějí kreslit detaily nebo příběhy
- barevné křídly
- *pastely = suché* – možno i rozmývat vodou, papír s hrubším povrchem, lze s ním malovat také na mokrá papír
- *olejové* – možno zatepla rozžehlit; *voskové* – zvláště vhodné pro mladší děti, které ještě nemalují detail. Výhodou je výrazná kresba a možnost kombinace s akvarelem. Kouzlení – bílé vločky přetřeme modrou...
- *uhel*: je potřeba hrubší papír a najít vhodný motiv, děti s ním rády pracují, ale hodně se ušpiní. Dnes se již vyrábí také jako tužka ve dřevě (větší čistota při práci a lepší úchop).
- *rudka*: podobný materiál jako uhel, v hnědé barvě
- *fixy*: vhodné zvláště pro nižší věkové skupiny

Materiály pro malbu:

- *prstové barvy*: vhodné pro nejmenší děti, není nutné soustředění na držení štětce, přímý kontakt s barvou, nevýhodou je menší krycí schopnost a větší spotřeba
- *akvarelové barvy*: vhodnější větší formát papíru, méně vodný maličkový štětec, děti učít počkat na zaschnutí
- *vodové barvy – brilantní*: dříve nazývané anylinové
- *temperové barvy*: můžeme nanášet štětcem, špachtlí, houbičkou nebo vytvářet otisky
- *akrylové barvy*: práce s nimi je velmi jednoduchá, jedinou nevýhodou je, že po zaschnutí nelze barvu odstranit
- *barevné tuše*
- *plakátové barvy*
- *barvy pro tisk*: podle druhu jsou ředitelné vodou nebo ředidlem
- *textilní barvy*
- *mramorovací barvy*

- barvy na sklo

- a další speciální barvy dle nabídky a zvolené techniky

Papíry

Kancelářský papír, papíry na skládání origami, barevné hedvábné papíry, sametové papíry, vlnité kartony, vzorované ubrousky, krajkové papíry na dort, papíry – karton různé barvy a gramáže, krepový papír, průsvitný papír (pauzovací nebo pečící papír), balicí papír různých šířek a délek (viz příloha B).

Další materiály, použitelné při práci s dětmi:

- *Přírodniny:* koření, sušené květiny, lýka, traviny, žaludy, kaštiny, ořechy, vyfouknutá vajíčka, mech, kukuřice, šustí, sláma, oblázky, listí, makovice, šišky, písek, hoblíny, dřevěné špalíky a odřezky, bukvice, suché jehličí (zejména borové)...
- *Modelování:* vizovické těsto, modurit, keramická hlína, sádra, modelína, vlhký písek, samotvrdnoucí modelovací hmoty, papírová hmota a další nově vyráběné materiály dle nabídky výtvarných potřeb (gely a pasty).
- *Další materiály:* provázky, květináčky, drátky, špejle, korálky, cukr, krupice, mák, kakao, káva, čaj, alobal, plastové lahve, stužky, bavlnky, knoflíky, látky, krajky, plstě, využití různých kelímků a krabiček

Alternativní materiály a pomůcky pro děti se specifickými potřebami

- *Molitanové houby* – lze je různě seřezávat podle potřeby
- *Razítka*
- *Štětce s kulovitým úchopem:* lze také využít holicí štětky
- *Trojhranný program u tužek a pastelek*
- *Válečky hladké i strukturované k nanášení barvy*
- *Násadky na tužky či štětce pro nácvik správného úchopu*
- *Kreslicí koule:* pastová koule s barevnými voskovými hroty, dítě provádí úchop celou dlaní
- *Sklopná pracovní deska:* zejména pro děti se zrakovými vadami, aby se předešlo namáhání krční páteře (viz příloha C)

5.7 VÝTVARNÉ TECHNIKY

• Kresebné techniky

Při kreslení jsou vhodné pastelky se spíše měkčí tuhou, na které děti nemusí příliš tlačit, a přesto zanechávají zřetelnou stopu. Abychom zároveň docílili správného úchopu, můžeme použít trojboké pastelky nebo tužky. Vhodné jsou středně silné. Příliš tenké nebo silné se dítěti špatně drží a škodí nácviku správného úchopu. Pastelky by měly být také výrazných barev, aby děti nenutily tolik tlačit na papír. Ořezávat bychom je měli tak, aby se s nimi dítětem dobře kreslilo, ale ne do ostré špičky. Tím, jak na tužku či pastelku děti tlačí, by tuhu rychle zlomily.

- Kresba špejlí (tuš, inkoust – kolorování)
- Kresba měkkou tužkou, pastelkou, fixem
- Kresba rudkou nebo uhlem

Tyto speciální násadky můžeme použít u dětí, které mají problémy se správným úchopem grafického materiálu. Násadka pomůže nastavit prsty do správné polohy.

• Techniky malby

Pro malbu používáme různé druhy štětců, podle toho, co chceme konkrétně s dětmi malovat. Je důležité děti od počátku učit správnou techniku malby. Začít bychom měli jak cvičením správného úchopu štětce – jakým způsobem jej mají držet, jak daleko apod. Dále také dětem vysvětlíme a názorně předvedeme, jakým způsobem vedeme štětec po ploše. Ukážeme rozdíl v tom, jak se maluje plochým a jak kulatým štětcem. Při malbě je také důležité děti naučit, jakým způsobem mají zacházet s barvami. Ukážeme jim, že se štětcem v barvě pracujeme opatrně, tak, abychom nesmíchaly dohromady různé barvy. Děti také musíme vést k tomu, aby se naučily při výměně barvy štětec vždy důkladně očistit ve vodě.

Pro malování se nejčastěji používají vodové barvy (knoflíkové), kde je soustava základních a několika vedlejších barev. Můžeme také použít temperové nebo prstové barvy. Používáme barvy jasné a výrazné, které zanechávají zřetelnou stopu. Podle toho, jestli chceme vybarvovat velkou plochu nebo malé detaily volíme druh štětce, se kterým budeme pracovat. Pro vybarvování velké plochy použijeme silnější

štětec kulatý nebo plochý. Pro vybarvování menších ploch nebo detailů použijeme tenčí. Při práci s barvami můžeme také využít možnosti otisků. Různé druhy tiskátek můžeme buď zakoupit, nebo si sami vyrobit. Tiskátka je možné vyrobit z molitanu nebo můžeme použít také bramborová tiskátka.

- **Techniky modelování**

Při modelování používáme nejčastěji modelínu nebo keramickou hlínu. Jako alternativu, je možné zapojit také vytváření z moduritu nebo těsta (slané, vizovické, případně kynuté – zvykloslovné pečivo). Pro děti je to velice vhodná aktivita, protože při ní procvičují jemnou motoriku. Děti se učí zpracovávat hmotu válením, tlakem, vytvářením otisků, vykrajováním, vytahováním z jednoho kusu, vyštipováním nebo slepováním. Každý použitý materiál má svoje specifika zpracování, proto je důležitý vhodný výběr materiálu vzhledem k charakteru výrobku.

5.8 HODNOCENÍ VÝTVARNÉ ČINNOSTI

Každé dítě je jinak výtvarné nadané. Nemělo by se za žádných okolností stát, že některému dítěti obrázek ohodnotíme špatným komentářem nebo jej před třídou pokáráme, že se mu nepovedl. Nikdy nemůžeme do důsledku vědět, co dítě chtělo zobrazit, jaký byl jeho záměr. Dětské vidění světa je jiné než naše a proto bychom se před jakýmkoli výrokem směrem k výkonu dítěte měli zamyslet a pak teprve komentovat. Neuvážená slova by mohla v dítěti zanechat pocit méněcennosti a neschopnosti. I kdybychom si to v danou chvíli sami neuvědomili. Zejména u dětí s nějakým postižením musíme přihlížet k tomu, jak vnímá svět kolem sebe, jaké má zkušenosti apod. Nikdy bychom jeho práci neměli vytrhávat z kontextu a bez rozmyslu ji hodnotit. Je vhodné s dítětem nejprve o obrázku hovořit – co chtělo zobrazit, proč použilo takové barvy... Pouze poté můžeme uváženě ohodnotit dětský výrobek. Vždycky bychom měli na dětském díle najít něco pozitivního, i kdyby to byla maličkost a tu pochválit. Pro dítě náš zájem znamená velmi mnoho a často je daleko účinnější než pokárání.

5.9 NEPROJEKTIVNÍ KRESEBNÉ TECHNIKY

V kresbě se odrážejí různé psychické a další procesy. Proto jsou kresebné testy oblíbené a velice využívané. Zde jsou uvedeny dvě neprojektivní kresebné techniky. Ty slouží k orientačnímu posouzení celkové vývojové úrovně a k posouzení senzomotorických dovedností.

Test kresby lidské postavy

Tento test vytvořila v roce 1926 F. Goodenoughová. *„Vycházela z předpokladu, že dětská kresba se zákonitě vyvíjí a její vývoj se projevuje přibýváním detailů i vzrůstající správností jejich provedení. Kresba je hodnocena na základě 35 položek, 15 je zaměřeno na obsah a 20 slouží ke zhodnocení úrovně provedení (forma“)*⁸. Test je určen dětem ve věku 3;5 až jedenácti let. Test není časově omezen. Dítě má mít možnost kreslit tak dlouho, jak potřebuje. Mělo by mít pro práci klid, neměli bychom do činnosti příliš vstupovat. Musíme brát v úvahu také zkušenosti dítěte s lidskou postavou, kdy se může stát, že ji dítě nakreslí trochu jinak než od něho očekáváme.

Test obkreslování

První verzi vytvořil v roce 1957 Matějček. V roce 1974 byla standardizována na pro české děti. Test slouží k posouzení vývojové úrovně senzomotorických dovedností. Testový materiál tvoří 12 předloh, které zobrazují geometrické obrazce různé složitosti. Test můžeme použít již od tří let. Test není časově omezen. Délka splnění testu závisí na věku testovaných dětí. Průměrně to však je 10 – 15 minut.

---

⁸ŘÍČAN, Pavel et al., *Dětská klinická psychologie*. 4. vyd. Praha: Avicenum, ISBN 80-247-1049-8

6. LITERÁRNÍ VÝCHOVA

Literární výchova je také jednou z nedílných součástí estetické výchovy. Literární výchova se spolu s jazykovou stává jednou z klíčových oblastí, kde se dítě učí ovládat svůj mateřský jazyk, využívat jej k myšlení a dorozumívání.

Dítě se s knihou a literární tvorbou setkává již v útlém věku, kdy mu před spaním maminka často vypráví nebo čte pohádky. Jako první dostává leporela na prohlížení obrázků. Později krátké pohádky s obrázky, složitější pohádky a další příběhy. Tím, jaký máme sami vztah k literatuře, ovlivňujeme to, jak ji začnou vnímat děti. Jelikož děti předškolního věku ještě neumí číst, jsme jejich jediným prostředníkem a skrze náš přednes se děti dostávají k literatuře. Záleží hlavně na nás, jaké knížky budeme číst a jak děti zmotivujeme, aby se k nim později samy rády vracely. Pro předškolní děti mají zásadní význam. Pomáháme jim, se seznamováním s literaturou, můžeme silně ovlivnit jejich postoj ke knihám a probudit v nich pozdější oblibu v četbě. Neměli bychom v rámci literární výchovy zapomenout také na to, abychom děti naučili, jak se ke knihám mají chovat. Jakým způsobem se o ně starat, kam a jak je ukládat, jak otáčet jednotlivě stránky. Je jen na nás, abychom byli dětem dobrým příkladem a ony se ke knížkám nejen hezky chovaly, ale aby je později také samy vyhledávaly.

Abychom vybraly správné knížky, potřebujeme se v nich orientovat. Měli bychom vědět, jaká je současná nabídka dětské literatury. Knížku, ze které se rozhodneme číst, bychom měli znát, abychom při čtení nemuseli upravovat děj, kvůli přílišné složitosti.

Byly stanoveny dva směry⁵:

- výchova literaturou
- výchova k literatuře

Výchova literaturou je vlastně působením uměleckým slovem. „*Je příkladem pro rozvíjení a obohacování dětské slovní zásoby, způsob vyjadřování, uvědomování si krásy a rozmanitosti mateřského jazyka.*“⁹ Můžeme zde také nalézt možnost napodobování vlastností kladných hrdinů v příběhu a tím je tu zahrnuta také výchova mravní a rozumová.

Výchova k literatuře znamená „*cílevědomé formování vztahu dítěte ke knize, k literatuře vůbec a tím i celoživotnímu vzdělávání. Vede k celkové kultivaci dítěte prostřednictvím kulturních zážitků, spojených se slovesným uměním a knihou.*“⁵

Neměli bychom také zapomínat, že kniha je pro dítě významným zdrojem informací. Při různých činnostech můžeme s dětmi prohlížet různé naučné knihy nebo encyklopedie. Měli bychom děti vést také k tomu, aby se učily, hledat odpovědi na své otázky v knihách. Společně s nimi v nich vyhledávat nejrůznější informace.

Říkadla

Jsou blízká i těm nejmenším dětem. „*Pomáhají rozvíjet dětskou řeč, výslovnost a jsou lehce zapamatovatelná.*“⁵

Pro malé děti jsou zajímavá říkadla spojená s nějakým pohybem, který většinou vychází z obsahu říkadla (paci, paci, pacičky...). Můžeme spojit také s rytmizací za pomoci tleskání, pleskání, podupávání. Říkadla se mohou použít kdykoli a kdekoli. Můžeme je použít pro zklidnění dětí při čekání na oběd nebo na procházce.

Poezie lyrická a epická

„*Poezie je pro dítě hrou i prostředníkem poznávání, organickou složkou procesu formování jeho vědomí i osobnosti, je každodenní potřebou, nikoliv jen zábavou.*“¹⁰

Děti se zpravidla učí básničky, které předem vybere učitelka. Proto bychom na jejich výběr měli brát zvláštní zřetel a vybírat takové básničky, které budou pro děti zajímavé, ne příliš složité a takové, které pro ně nebude těžké pochopit. Při učení básně bychom měli dětem vysvětlit neznámá slova a obsah básně. Velké množství básní lidové

---

⁹ STRNADOVÁ, Karla et al., *Literární výchova v mateřské škole*. Praha: Naše vojsko, 1989.

¹⁰ GENČIOVÁ, M. *Literatura pro děti a mládež* in STRNADOVÁ, Karla. *Literární výchova v mateřské škole*, Praha: Naše vojsko, 1989.

slovesnosti je z prostředí venkova, a zvláště v těch starších by mohla být slova, která děti již dnes neznají.

Děti by však básně neměly jen poslouchat, ale také se je snažit recitovat. Děti by měly být vedeny k přirozenému přednesu jejich vlastním tempem a melodičností. Dětem se snadněji recituje ve skupině, později můžeme nechat recitovat děti po dvojicích a samostatně. Pomáhá to také, aby postupně ztrácely ostych mluvit před skupinou.

Hádanky

Vybíráme hlavně hádanky, které odpovídají zkušenostem dětí a jejich rozumové vyspělosti. Děti mívají hádanky velice rády. Soutěží v tom, kdo jich uhádne víc, nebo kdo vymyslí lepší či těžší hádanku. U dětí tak cvičíme důvtip, představivost a abstraktní myšlení.

Pohádky

S pohádkami se děti setkávají již ve velmi útlém věku. Nelze si bez nich představit dětství. Jsou ideální možností, jak se děti poutavou a hravou formou seznamují s motivy chování jednotlivých postav. Seznamují se s charakteristickými postavami, zosobňujícími určité povahové rysy (např. zlý černokněžník, statečný rytíř, hodná kouzelná babička...). Pohádku můžeme využít také jako vhodné téma pro dramatizaci nebo výtvarné zpracování děje.

Pohádky můžeme rozdělit na kouzelné, novelistické a příběhy s dětským hrdinou. Na děti v předškolním věku mají silný vliv. Když je přednes kvalitní a pohádka děti zaujme, tak se často můžeme setkat s tím, že poslouchají napjatě, v duchu postavám fandí a příběh naplno prožívají. Dítě se tu snadno orientuje v mezilidských vztazích. Dobré a zlé postavy jsou zřetelně vymezeny. Malé děti uspokojí krátké pohádky o zvířátkách, lidech a věcech s jednoduchou zápletkou (O perníkové chaloupce, o budulínkovi...). Starší děti poslouchají pohádky se složitější zápletkou a hlubším příběhem. Pohádku můžeme využít pro další práci, jako motivaci (např. pro výtvarné činnosti) základ pro hru nebo dramatizaci.

Bajky

Bajky jsou krátké literární útvary, které jsou však často pro děti složitější na pochopení. *„Je to alegorické vyprávění zaměřené většinou didakticky, kde zvířata jednají jako lidé. Bajka poskytuje dětem informace o různých způsobech jednání lidí, má tedy výchovnou i poznávací funkci.“*⁵ Pro pochopení bajek děti potřebují mít dostatek znalostí ze života zvířat, ale také povědomí o způsobu chování lidí. Proto bychom je měli vyprávět až starším dětem. Bajky jsou vhodné také pro dramatizaci. Kromě estetické hodnoty mají také hodnotu mravní. Děti se tu učí rozlišovat různé vlastnosti lidí a zvířat, jako je pilný, odvážný, žravý, tvrdohlavý...

7. DRAMATICKÁ VÝCHOVA

„Dramatickou výchovu v mateřské škole chápeme jako komplex výchovně vzdělávacích činností, které směřují k rozvoji tvořivé aktivity, podporují fantazii a představivost dítěte, jeho vyjadřovací schopnosti verbální, pohybové a výtvarné. Příznivě stimuluje socializaci dítěte i jeho morální vlastnosti.“⁵

Rozlišujeme dva způsoby práce s dramatickou výchovou:

- seznamování dětí s dramatickým uměním
- dramatické vyjadřování představ dětí

Do oblasti seznamování dětí s dramatickou výchovou řadíme loutkové divadlo, film, televizi, poslech reprodukováných nahrávek (CD). S jejich pomocí seznamujeme děti s nejrůznějšími druhy zpracování literární předlohy a způsobem uměleckého ztvárnění. Při práci s dětmi v předškolním věku je nejvhodnější práce s loutkovým divadlem nebo maňásky. Loutka se také může stát průvodcem dětí při různých aktivitách. Loutkám můžeme dát prostor v rámci momentální improvizace. Použít je můžeme ve chvíli, kdy dětem něco vyprávíme a potřebujeme činnost udělat zajímavější. Může tak místo nás „mluvit“ loutka.

Při dramatickém vyjadřování představ dětí se dříve zpravidla nejčastěji využívala dramatizace literární předlohy – tzv. hra v roli. Dnes přistupujeme hlavně k aktivnímu hraní dětí. Proto se více pracuje s tvořivou dramatikou, kdy máme daný základ příběhu, např. motivační pohádkou. Následně pedagog děti při hraní jen doprovází a při hře je vhodně motivuje. Díky tomu se dostáváme k tomu, čím by měla správně dramatická výchova být. Děti by měli mít možnost se samostatně projevit a dát roli něco svého, promítnout do hraní sebe sama. Činnost se pro děti stává atraktivnější, protože mají pocit, že do činnosti mohou zasáhnout. Je důležité vyslechnout jejich připomínky a dítě vyslechnout.

Jedním z přínosů dramatické výchovy je výchova citová. Dle (... Dramatická výchova) je to příležitost k legitimnímu ventilování citů, jejichž vnější projevy v běžném životě

z dobrých důvodů kontrolujeme a usměřňujeme. Je to opravdu velký přínos, který pomůže dětem se uvolnit. Mnoho lidí má zvyk, střídat emoce ve svém nitru, ať už ty dobré nebo častěji špatné. Jenže se pak často stává, že když je míra nastřádaných emocí příliš vysoká, tak člověk ztratí sebekontrolu v tu nejméně vhodnou chvíli a může nechtěně ublížit ostatním, ale i sám sobě. Proto je velkým přínosem, že v rámci dramatické výchovy mohou děti své emoce uvolnit a přitom tím nikomu neublíží a jim se uleví.

V rámci dramatické výchovy se také posilují vztahy ve skupině. Děti se o druhém dozvídají to, co by se možná za běžných okolností nedozvěděly. Dramatická výchova je přínosná jak dětem s extrovertní povahou, tak i introvertům, kteří se místo slov mohou projevovat pantomimicky nebo jim hra v roli umožní „skrýt“ se za postavu mají tak menší strach ze svého projevu.

Cílem dramatické výchovy je (dle Machkové)¹¹ hlavně osobnostní a sociální rozvoj osobnosti. Tyto dva cíle se v praxi prostupují, proto je nemůžeme oddělovat.

Osobnostní rozvoj (Machková):

- objevovat okolní svět i sebe sama (sebepoznání a sebekontrola), získat pozitivní sebepojetí – tj. posílit zdravé sebevědomí a sebejistotu
- uvolnit a odstranit zábrany
- cvičit soustředěnost a pozornost
- naučit citlivému vnímání
- rozvíjet obrazotvornost, fantazii a tvořivost (kreativitu)
- rozvíjet schopnost kritického myšlení
- emocionální rozvoj – tj. zkušenost s různými emocemi
- rozvíjet komunikativní dovednosti ve složce verbální i neverbální
- probudit zájem o umění a kulturu (estetický rozvoj)

---

¹¹ MACHKOVÁ, Eva. *Úvod do studia dramatické výchovy*, Praha: NIPOS, 2007, ISBN 978-80-7068-207-4.

Sociální rozvoj

- umět naslouchat a vcítit se (empatie)
- cvičení partnerské a skupinové citlivosti, důvěry a spolupráce
- orientovat se v běžných životních situacích a mezilidských vztazích, jednat svobodně a zodpovědně
- kontakt a komunikativní dovednosti
- mít schopnost kritického myšlení

Dramatická výchova využívá také značný počet metod. Jednou ze základních je **improvizace**. Jedná se o projev, který je vytvořen bez přípravy. Poskytuje tedy autentickou situaci, kterou musí dítě aktivně řešit. Ve hře mohou děti přijmout různé sociální role a také dostanou možnost, vyzkoušet si různé navozené situace s možností návratu svého chování.

Improvizaci můžeme rozdělit podle počtu a druhu vyjadřovacích prostředků:

- pantomimicko-pohybová
- slovní
- kombinovaná

Pantomimicko pohybová od hráčů vyžaduje pohybové aktivity a nezdůrazňuje zvuk ani řeč. Pro děti je snazší než verbální činnost. Může se jednat o práci s imaginární rekvizitou nebo pohyb v imaginárním prostředí.

Slovní improvizace umožňuje dětem cvičit plynulost řeči a představivost.

Kombinovaná improvizace spojuje slovo a pohyb. Nejčastěji postupujeme od pohybu k řeči – tj. od pantomimy ke slovu.

Improvizaci také můžeme dělit podle druhu používaných rekvizit:

- improvizace s reálnými rekvizitami
- improvizace se zástupnými rekvizitami
- improvizace s imaginárními rekvizitami

Další metodou je dle Valenty¹² **úplná hra**, která je založena na modelování běžné reality života. Je hrou univerzální, která má schopnost, naplnit prakticky všechny cíle dramatické výchovy.

Další často používanou metodou je již v improvizaci zmiňovaná metoda **pantomimicko-pohybová**.

Metoda **verbálně-zvuková** pomáhá zkvalitňovat naslouchání a techniku řeči. Je tedy založena na slově či zvuku. S touto metodou je však vhodnější začít v návaznosti na pohybové a pantomimické aktivity, které jsou pro děti jednodušší.

Metoda **graficko-písemná** má doplňující funkci. Hráči při ní vytvářejí písemný, kresebný nebo malovaný artefakt. Tato metoda výrazně rozvíjí vnímání a myšlení, představivost a fantazii.

Poslední jsou metody **materiálně-věcné**, jejichž základem je práce s hmotou. Rozvíjí představivost, fantazii a estetické cítění. Příkladem může být práce s rekvizitou, kostýmem nebo zástupnými předměty.

---

¹² Valenta, J.: Metody a techniky dramatické výchovy, Agentura Strom, Praha 1997

8. EXPRESIVNÍ TERAPIE

V rámci estetické výchovy v mateřské škole můžeme využít některé z metod expresivních terapií. Samozřejmě, že bez odborného terapeutického výcviku nemůžeme vykonávat všechny dostupné aktivity, ale můžeme se inspirovat některými z prvků expresivních terapií, které lze vykonávat i bez odborného výcviku. Mezi expresivní terapie řadíme muzikoterapii, arteterapii, biblioterapii a dramaterapii.

8.1 HUDEBNÍ PEDAGOGIKA A MUZIKOTERAPIE

Muzikoterapie i hudební pedagogika se obě zabývají hudbou, avšak každá z jiného úhlu pohledu. Zatímco u hudební pedagogiky je důraz kladen hlavně na výsledek a jeho estetičnost a osvojení hudebních dovedností, u muzikoterapie je cílem samotný prostředek, činnost, kterou s klientem provádíme. Muzikoterapie i hudební pedagogika se snaží o rozvinutí osobnosti klienta. „*Hudební pedagogiku a muzikoterapii není možné přísně a jednoznačně oddělovat, ačkoliv jejich krajní póly charakterizují velké rozdíly.*“¹³

Hudební pedagogika může v muzikoterapii nacházet určitou inspiraci. Pedagog bez příslušného psychoterapeutického výcviku nemůže muzikoterapii odborně provádět, ale může z ní převzít některé z jejích prvků.

Příklad hry: **Hravé zpívání**¹⁴

Některou známou lidovou písničku (např. Prší, prší...) si zazpíváme nejprve normálně a potom různými dalšími způsoby:

- pomalu, co nejpomaleji
- rychle, co nejrychleji
- střídavě = pomalu, rychle
- přehnaně zodpovědně
- vesele, radostně...

---

¹³ MÁTEJOVÁ Z., MAŠURA S. Muzikoterapia v špeciálnej a liečebnej pedagogike. Bratislava: SPN, 1992
in LIPSKÝ, Matěj, Základy muzikoterapie, Praha: Grada Publishing, 2009

¹⁴ ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk., *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*. 4. Vyd. Praha: Portál, 2011

Děti zde mohou spontánně vyjádřit své pocity ve zpěvu. Zpěv jim umožní se spíše projevit, než kdyby měly jen říkat, jak se cítí. Nenásilně tak poskytnou pedagogovy informace o svém rozpoložení.

Her inspirovaných muzikoterapií lze nalézt celou řadu. Děti hry obecně baví, když budou spojené s hudbou nebo zpěvem, tak budou nadšené a nebudou se bát projevit.

8.2 VÝTVARNÁ VÝCHOVA A PRVKY ARTEFILETIKY A ARTETERAPIE

„Výtvarné prostředky – dětská kresba či malba, vytváření předmětů z plastelíny nebo jiných materiálů apod. poskytují dítěti možnost hmotně vyjádřit, odreagovat, vyzkoušet, změnit důležité momenty svého prožívání.“¹⁵

Rozdíl mezi arteterapií a artefiletikou je v tom, že od arteterapie očekáváme výslednou léčebnou funkci, zatímco u artefiletiky je kladen důraz především na samotný průběh činnosti. Cílem artefiletiky je také stálá spolupráce se stejnou skupinou dětí a tím, lepší možnost pro včasné podchycení problému, který může dítě mít. To by, kromě samotného průběhu činnosti mělo být také cílem artefiletiky – snáze si získat přístup k dítěti a jeho pocitům. *„Artefiletika je reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí vzdělávání, které vychází z umění a expresivních kulturních projevů (výtvarných, dramatických, hudebních apod.) a směřuje k poznávání i sebepoznávání prostřednictvím reflektivního dialogu o zážitcích z expresivní tvorby nebo vnímání umění.“¹⁶*

Výtvarná výchova a její techniky nám také mohou pomoci, proniknout nenásilně do duše dítěte. Dítě při činnosti nemá pocit, že je na něj naléháno a hlavně je spontánní, takže do se kresby automaticky projeví to, co si dítě myslí a co v daný moment prožívá. Při kresbě se můžeme dívat na to, jaké barvy dítě preferuje, v jaké části papíru kreslí, jaká je velikost postav apod. Nesmíme však zapomenout, že pro to, abychom si mohli z dětského kresebného projevu vytvořit nějaký výsledek, potřebujeme mít výkresů větší počet. Není možné dělat závěry na základě jednoho obrázku, protože dítě je každý den

---

¹⁵ BALCAR, Karel, Dětská klinická psychologie. 4. vyd. Praha: Avicenum, ISBN 80-247-1049-8

¹⁶ SLAVÍKOVÁ, Vladimíra, et al. Dívej se, tvoř a povídej. Praha: Portál. 2007. ISBN 978-80-7367-322-2

v jiném rozpoložení podle momentální nálady, je různé unavené apod. Na všechny tyto faktory bychom měli brát zřetel a nic neuspěchat. Využit lze také malbu, modelování apod.

Artetrapeutické techniky:

- volné čmárání tužkou
- volná malba prsty namočenými v barvě
- volná kresba jednou barvou na papír namočený ve vodě
- koláž z výstřížků
- sestavování objektů z přírodních materiálů
- tematická kresba (vlastní portrét, malování vlastní rodiny začarované do zvířat, malba snů, fantazií, přání, vzpomínek...)
- tematické modelování (pohádkové zvíře, do kterého bych se chtěl převtělit...)
- interakční kresba ve dvojici (komunikuje se v ní pouze pastelkou na společném papíře)

Psychofyzická polarita barev

Je prokázáno, že na nás má vliv, jakými barvami jsme obklopeni. I to, jaké barvy máme nejraději o nás něco vypovídá. To, v jak barevném prostředí se nacházíme, má vliv také na naši náladu a celkové rozpoložení. Některé barvy jsou nám příjemné, navozují dobrou náladu, jiné nás zase uklidňují. Proto má každá z barev svoji symboliku. Dle Jiřího Kulky (Psychologie umění, str. 118) např. žluté je přisouzen symbol vzrušení, radosti, veselí, slunce, jasů, rozumu a nejmocnějšího světla. Pro zelenou je charakteristický klid a pohoda, životadárná síla přírody, barva jistoty a růstu, naděje, přátelství, jistota a bezpečí, vyrovnanost, hrdost a ochrana.

Rozlišujeme také vliv prostředí podle převahy teplých barev, které je subjektivně vnímáno jako o 2 – 3 °C teplejší. Jasná slunná pohoda rozjasňuje naši náladu. Studené barvy jsou spojeny s chladem stínů, mrazivou zimou a modravými dálkami. Kromě chladu mohou vyvolávat dojem záhadnosti, neskutečnosti a vzdálenosti.

Teplejší a jasnější barvy působí povzbudivěji, zatímco barvy opačného pólu jsou ve svém účinku zdrženlivější. Teplé barvy působí v kontrastu se studenými jasněji, a i když jich může být na ploše méně, upoutají rychleji naši pozornost.

V souvislosti s typologií barev si s dětmi můžeme zahrát dramatickou hru „Barvy a nálady“ dle Josefa Mlejníka (Dětská tvořivá hra, str. 41). Hru začneme motivačním vyprávěním o tom, že Petr má tatínka, který je malířem. Často maluje krajiny, portréty i zátiší. Petr mu rád pomáhá. Malovat, to se ví, ne; jenom připravovat barvy. Když má tatínek dobrou náladu, dovolí Petrovi, aby mu olejové barvy vymačkal na paletu. Pokračovat můžeme cvičením/diskusí o tom, jakou barvu mají děti rády a která je jim naopak protivná. Jaké pocity v nich dané barvy vyvolávají (radost, smutek, štěstí, překvapení...). Dále se můžeme zeptat, jaká barva převládá v oblečení kamarádů? Při pohledu z okna? Vyjmenovat barvy předmětů v místnosti, kde se zrovna nacházíme.

S dětmi se také můžeme pokusit přiřadit určité barvě konkrétní pocit. Vysvětlíme dětem, že barvy dělíme na „teplé“ a „studené.“ Mezi teplé barvy řadíme nejčastěji žlutou, oranžovou, červenou a mezi studené například bílou a modrou. K barvám můžeme přiřazovat – př. žluté sluníčko – hřeje, svítí; červené jahody, třešně – sladké; bílý sníh – studí... Můžeme také zkusit, jaké barvy si děti vyberou, pokud jim uložíme, aby vybrali barvu, která je veselá a která smutná a aby svoji volbu zkusily odůvodnit. Barvy můžeme spojit také s pohádkami – proč má často princezna růžové šaty, proč je vodník zelený?

V oblasti psychologické diagnostiky se také můžeme setkat s Lüscherovým testem, který pracuje s preferencemi barev, na jejichž základě je možné diagnostikovat základní charakteristiky osobnosti.

8.3 LITERÁRNÍ VÝCHOVA A PRVKY BIBLIOTERAPIE

„Jedná se o pozitivní ovlivnění psychosomatického stavu trpícího jedince a o posílení jeho psychické odolnosti a vyrovnanosti (navíc samotným čtením dochází u čtenáře k rozvoji fantazie, tvořivosti, kritického myšlení, komunikačních schopností atd., tedy i k rozvoji osobnosti jako takové)“¹⁷ V případě práce s dětmi můžeme mluvit také o pohádkoterapii, kdy je předčítáno z dětských knih.

Děti se většinou do příběhu plně vcítí a prožívají ho. Často se srovnávají s hlavním hrdinou a mohou v něm vidět oporu, Když to dokázal on, tak ony jistě také. Sílu pohádky nebo příběhu bychom neměli podceňovat, protože někdy je děti velmi intenzivně prožívají, ztotožňují se s některými z postav a poslech v nich může navodit uvolnění a odpoutání se od reality.

Pro předškolní děti je prvním větším mezníkem v jejich životě vstup do základní školy. My jim můžeme pomoci tím, že vybereme knížky, které jim pomohou ilustrovat prostředí školy a celkově zlehčí občasné napětí, které děti před vstupem do školy často cítí. Můžeme použít knihu od Astrid Lindgren – „*Já chci taky do školy*“, která pojednává o vstupu staršího sourozence do školy a reakce jeho mladší sestry. Pro prostředí školy může dětem přiblížit také kniha od Miloše Macourka – „*Mach a Šebestová ve škole*“ kde děti zažívají s kouzelným sluchátkem plno dobrodružství.

Sourozenecké vztahy jsou pro děti někdy komplikovanou záležitostí. V některých případech je pro ně těžké přijmout mladšího sourozence a občas se mohou vyskytnout konflikty. Rodinný život a to co do něho patří, včetně sourozeneckých vztahů, může přiblížit kniha od Jana Karafiáta – „*Broučci*“.

S knihami je ale potřeba dál pracovat. Po přečtení dané kapitoly bychom se měli děti ptát, co si myslí o chování některých postav, jak by se na jejich místě zachovaly, co by hlavní postavě poradily apod. Děti si tak utřídí myšlenky a vezmou si z toho něco pro sebe.

---

¹⁷ Wikipedia – kabinet informačních studií a knihovnictví filozofické fakulty Masarykovy univerzity [online]. [citováno 19. 7. 2012] dostupné z WWW: < <http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Biblioterapie>

PRAKTICKÁ ČÁST

9. TÉMATICKÝ PROJEKT - JARO

Každá mateřská škola si vypracovává vlastní školní vzdělávací program, který vychází z rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Učitelky na každé třídě si následně na každý rok vypracovávají tematicky zaměřený třídní vzdělávací program, jehož základ vychází ze školního vzdělávacího programu. Program je rozčleněn na jednotlivé dílčí části v rámci roku, jednotlivých měsíců, týdnů a příprav na denní činnosti.

Zde uvádím dílčí část tematického projektu, která v sobě zahrnuje rozpis týdenních činností. Je zde uvedena nabídka konkrétních činností vztahujících se k tématu. V přehledné tabulce je k jednotlivým činnostem uvedena oblast z RVP a konkrétní dílčí cíle, které bychom měli splnit. Také je zde přiložena příprava konkrétní činnosti.

V projektu se vybranými činnostmi zaměřujeme na činnosti, které vychází z jednotlivých částí rámcového vzdělávacího programu¹⁸:

1. Dítě a jeho tělo

- pohybová hra „*Na žabky a čápa*“
- sluchová hra: *Ptáčku, jak zpíváš?*
- taneční hra „*Na Konopky*“
- modelování „*Ptáčci*“

2. Dítě a psychika:

- poslechové činnosti: Ivan Trojan – žabák, Antonio Vivaldi – Il Gardellino, Bedřich Smetana – Vltava
- nácvik básně *ptáci*
- pohádka: *Jak žába vyskočila na měsíc*

---

¹⁸ Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, Praha: 2004

- pohádka: *Jak se kos učil od vrabce*
- skládání žáby z papíru
- malba žáby brilantními barvami a citronovou šťávou
- grafomotorika: jak se vlní voda, zapouštění barev – dešťová clona

3. Dítě a společnost

- Jak se máme chovat k mláďatům (ptákům)?
- V čem se liší moře a rybník?

4. Dítě a ten druhý

- Já a moje nejmilejší zvířátko: projev vztahu a zodpovědnosti ke zvířatům

5. Dítě a svět

- Odkud a kdy se k nám vrací ptáci?
- Mají všude moře? Jaká je voda v moři?

Tabulka 1: Přehled činností

Oblast činnosti	Dílčí cíle	Nabídka
Dítě a jeho tělo	Rozvoj pohybových schopností a zdokonalování dovedností v oblasti hrubé a jemné motoriky	PH Na žabky a čápa Sluchová hra „Ptáčku, jak zpíváš?“ Taneční hra „Na konopky“ Modelování „Ptáčci“
Dítě a jeho psychika	Rozvoj receptivních a produktivních schopností, rozvoj smyslového vnímání, tvořivosti, rozvoj a kultivace estetického vnímání	Poslechové činnosti, poslech pohádky Jak žába vyskočila na Měsíc, skládání žaby z papíru, grafomotorika – jak se vlní voda
Dítě a ten druhý	vytváření prosociálních postojů, seznamování s pravidly chování	Já a moje nejmilejší zvířátko
Dítě a společnost	Seznamování se světem lidí, vytváření povědomí o existenci ostatních kultur	Jak se máme chovat k ptákům, mláďatům? Proč je voda v moři slaná?
Dítě a jeho svět	Vytváření elementárního povědomí o širším přírodním prostředí, rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách	Odkud k nám přilétají ptáci? Byli jste někdy u moře? Je rozdíl v koupání v moři a v rybníce?

9.1. ŽABÁK

Námět činnosti, ve které záměrně propojíme některé ze složek estetické výchovy. Činnost je postavena na poslechu, ze kterého vycházíme při motivaci na výtvarné, hudební a pohybové aktivity. Pro děti je činnost atraktivní, protože v sobě spojuje množství aktivit a je velmi pestrá.

Poslechová skladba – „Žabák“ od skladatele Ivana Trojana

Motivační pohádka: „Jak žába vyskočila na měsíc“ (E. Petiška)

Rytmické cvičení: říkadla – „žába leze do bezu“ nebo „žába skáče po blátě.“ Spojení rytmu slova s hrou na tělo tleskáním, pleskáním.

Hry se slovy:

Kvak – 0, kvak – 0

To – to – žbluňk – lo

Ža – bič – ka – 0, ze – le – ná – 0

Ke hře můžeme využít rytmické nástroje – malá ozvučná dřívka nebo dřevěná vajíčka.

Ve hře na tělo používáme potlesky, podupy...

Můžeme rozdělit děti do dvou skupin a zadat každé skupině odlišný rytmus (např. první skupina = kvak – kvak; druhá skupina = ža-bič-ka ze-le-ná)

Tato rytmická hra se nám lépe zdaří ve spolupráci s kolegyní, která povede druhou skupinu, zejména, než si děti na rytmickou práci zvyknou.

Seznámení s dechovými nástroji: formou obrázku případně originální ukázky

Nástroj, který bude hrát následující skladbu se jmenuje pozoun. Aby kvákal, jako žabák, používá hráč při hře tzv. dusítko.

Poslech skladby: s dětmi pak pohovoříme o dojmech, zda měli opravdu pocit, že slyší kvákat žabu.

Pohybová hra: „Na žabky a čápa“

Pro roli čápa použijeme čepičku na dramatizaci. Uprostřed místnosti vytyčíme lanem na zemi kruh, který vyznačuje rybníček. Děti (žabky) si vlezou do rybníčka, na zvolání: „Žabky, pojdte ven!“ vyskáčou žabky z rybníčka a smí se pohybovat pouze okolo. Čáp obchází v kterémkoliv místě třídy. Na zvolání: „Pozor čáp!“ může čáp začít rychle chytat žabky, které nejsou v rybníčku. Jakmile skočí žabka do rybníčka, čáp už jí nesmí chytit. Chycené žabky si čáp skládá do hnízda (jeden roh třídy). Snahou je pochytat co nejvíce žabek. Děti v roli čápa střídáme.

Žabí koncert: děti se posadí do rybníčku a společně si zazpívají žabí píseň (na melodii dětské písně „travička zelená“ budou zpívat pouze slovy kvaky – kvak). Na závěr můžeme podle přání dětí zařadit ještě opakovaně poslech krátké ukázky.

Na základně prožitku z poslechové činnosti lze navázat např. výtvarnou činností – skládání papírové žabky (origami), výrobou žabáka z papírového talíře dolepováním, malbou brilantními barvami a citronovou šťávou s dokreslováním tuší.

9.2. IL GARDELLINO

Motivační rozhovor: hovoříme s dětmi o tom, že se vrátili ptáci z teplých krajin. Všichni ptáci si chystají hnízda, mají dostatek potravy, jsou spokojení a radují se. Svoji radost projevují zpěvem. Podle zpěvu můžeme poznat, jaký ptáček to je – kos, sýkorka, vlaštovka, vrabec...

Pohádka „Jak se kos učil od vrabce“ (I. Hurník, Muzikantské pohádky - upraveno)

Na větvi seděl kos a líbezně zpíval. Přisedl si k němu vrabec a dělal skříp, skříp, skříp. „Byl bys tak laskav a sedl si jinam?“ řekl kos cize. „Snad tě neruším svou písni?“ řekl vrabec. „A víš, že ano?“ ucedil kos, „ovšem ne písni, to totiž není zpěv, to je jen jakési skříp, skříp.“

„Ale to je roztomilé,“ řekl vrabec, „celý svět uznává, že skříp, skříp je nádherná píseň, jen jakýsi kos ne.“ „Hm, prý celý svět,“ ušklíbl se kos. „Tak ty nevěříš. Nu, dobře. Můžeš mi říct, kdo bydlí tam v tom okně?“ „Prý nějaký slavný skladatel. Celý svět ho prý uznává.“ „Správně. Tak se pojd' na něho podívat.“ Vylétli a sedli si na římsu okna. V pokoji psal skladatel rozskřípaným perem. „Slyšíš ho?“ řekl vrabec. „On skřípe jako ty,“ žasl kos. Vrabec se pásl na kosově údivu: „To je dost, žes to poznal.“ Pero skřípalo a skladatel šeptal nad notami: „Teď píšu nejlepší píseň, jakou kdy kdo vymyslel.“ Kos se zapotácel a odletěl zpět na větev, vrabec za ním. „Tak jsi to slyšel. Skříp, skříp je nejlepší píseň na světě,“ řekl vrabec. „A on tě ji naučil...“ pípl kos zdrceně. „To ne, příteli. On ji odkoukal ode mne. Já jsem ji zpíval dávno, dávno před ním.“ Kos už neřekl nic a odletěl. Pak ho bylo slyšet odněkud se střechy: „Skříp, skříp,“ ale moc mu to nešlo.

Poslech: v ukázce uslyšíme, jak pan skladatel poslouchal ptáky v zahradě a jejich zpěv zapsal do notiček pro hudební nástroje. Následuje vlastní poslech skladby – **Antonio Vivaldi: Il Gardellino**.

Sluchová hra: „Ptáčku, jak zpíváš?“

Děti sedí v kruhu na zemi, všichni mají pokrčené nohy a hlavu skloněnou ke kolenům, obličej schovaný. Jedno dítě jde za dveře. Učitelka vybere ze skupiny dítě – „ptáčka“. Toto dítě jediné smí vydávat zvuky – např. píp-píp, vrkú-vrkú, krá-krá, kuku-kuku, čim-

čím, hůů-hůů.... Dítě, které bylo za dveřmi na vyzvání vstoupí a obchází kruh. Na jeho výzvu: „Ptáčku, jak zpíváš?“ se „ptáček“ s přestávkami hlasově projevuje. Hadač má poznat, odkud zvuk vychází, které dítě je „ptáček“.

Taneční hra: „Na konopky“

Ukážeme dětem na obrázku ptáčka, který se jmenuje konopka. Děti sedí volně po místnosti a učitelka zahajuje hru s několika dětmi. Utvoří kruh za ruce, jdou a zpívají. „Hráli bychom na konopky.....pojd', Aničko mezi nás.“ Jmenované dítě se rychle zařadí do kruhu a hra e opakuje. Může být vyzvána do hry i skupina dětí (např. ...pojd'te holky mezi nás). Hru můžeme ukončit zpěvem...“mnoho nás, jděte chlapi (dívky) pryč od nás.“

Děti také můžeme seznámit s tematickou básní od Jiřího Žáčka – „*Ptáci*“

Kde jsou lidé usměvaví,
tam si ptáci hnízda staví.
Když se dají do zpěvu,
máme důvod k úsměvu

9.3. PTÁČCI

Motivace: Motivaci vedeme formou vyprávění. Na jaře se vrací ptáci z teplých krajin, a staví si nová hnízda. Ale i ptáci, kteří tu přezimují, si chystají nové příbytky. Pak do nich snese samička vajíčka a zahřívá je. Po nějakém čase se z vajíček vylihnou malá ptáčátka, která tatínek i maminka usilovně krmí. My si dnes zkusíme z keramické hlíny vymodelovat vajíčko a možná se nám podaří vykouzlit z něj ptáčka.

V rámci motivace si s dětmi můžeme prohlédnout obrázkovou encyklopedii Ptáci.

Pomůcky: keramická hlína, špachtle, miska s vodou, špejle, škrabky, keramická jehla. Dále CD s relaxační hudbou se zpěvy ptáků, obrázky ptáků...

Můžeme si připomenout s dětmi píseň „Ptáci“, se kterou se seznámili v rámci hudební výchovy.

Práce s keramickou hlínou: Každé dítě dostane kousek keramické hlíny, která se mu vejde do dlaně. Krouživými pohyby dlaní z hlíny vytvoří nejprve kuličku, kterou nakonec mírně vytvaruje do podoby vajíčka. Při práci si mohou děti vlhčit ruce vodou. Z tohoto tvaru potom na užší straně vytáhne prsty zobáček. Na protilehlé straně vytáhne a mezi palcem a ukazováčkem zploští tvar ocásku. Po stranách potom vyštipováním vytáhne křídélka. Ptáčkovi otiskem špachtle nebo špejle naznačí oči. Tělíčko může poškrabat škrabkou nebo jehlou a naznačit tím peří. Spodní stranu ptáčka můžeme na desce stolu mírně zploštit, aby dobře stál. Nebo do něj můžeme zespoda vymáčknout otvor, do kterého později můžeme vlepít špejli nebo dřívko a ptáčka použít jako zápich do květináče. Hotovou práci necháme vysušit. Pokud chceme mít výrobek trvalý a máme možnost, vypálíme jej v keramické peci. Ptáčky také můžeme naaranžovat do košíčku vystlaného proužky papíru ze skartovačky. Vytvoříme tak jarní dekoraci.

Při práci mohou děti poslouchat relaxační hudbu se zpěvy ptáků.

9.4. VODA

Činnost zahájíme *povídáním v kroužku*. Děti se zeptáme, co všechno ví o vodě. Jestli se někdy koupaly v rybníce nebo v moři. Jaká je v moři voda? Jestli je voda všude stejná – jak a kde je rychlá x pomalá, studená x teplá, sladká x slaná? Kde je vody hodně a kde málo? Odkud se voda vlastně bere?

Pokračujeme *poslechovou činností*, které předchází slovní rozbor skladby. Dětem pustíme skladbu *Vltava* z cyklu *Má vlast* od Bedřicha Smetany. Při poslechu si děti mohou lehnout tak, aby se cítily pohodlně. Při poslechu dětem vyprávíme o tom, jak se z pramínku stává potůček, potok, řeka... Dbáme, aby byly děti po dobu poslechu v klidu.

Dále máme na výběr z několika navazujících aktivit:

a) **Grafomotorika** – *jak se vlní voda?*

Děti dostanou pruh papíru a vodové barvy, nebo lehce rozředěné temperové nebo prstové barvy. Necháme je, aby si zkusily vzpomenout, jakým způsobem se může voda pohybovat – ve vlnkách, velkých vlnách; teče pomalu, líně; rozlévá se do široka, pomalu kape z nebe na zem... Poté dáme dětem štětce a (je-li to možné) alespoň 2-3 odstíny modré barvy a také zelenou. Můžeme jim k činnosti znovu pustit skladbu *Vltava* a nechat je na papír spontánně malovat „*jak se vlní voda*“. Je důležité si uvědomit, že u této činnosti není její podstatou estetický výsledek práce, ale samotný její průběh – to jak se děti do činnosti ponoří. Po ukončení aktivity si můžeme obrázky společně prohlédnout a nechat děti, aby nám obrázek popsaly.

b) **Zapouštění barev** – *záznam dešťové clony*

Dětem dáme čtvrtku formátu A4, kelímek s čistou vodou, vodové barvy a štětce. Nejprve si popovídáme o tom, jak to vypadá, když prší – může nejprve pršet málo, drobně, potom více, až se rozprší tak, že nic nevidíme...

Čtvrtku nejprve namočíme ve vaničce s vodou. Poté si mohou zvolit nějakou barvu (nejčastěji asi odstíny modré a zelené = voda) a různou intenzitou ji zapouštět. Nejprve mohou dělat pouze tečky, jako když poprchává, potom nabrat více barvy/větší kapky,

dělat čáry nebo vlnky, když se z nebe spouští „provazy“ vody apod. Bude zajímavé po dokončení činnosti projít všechny obrázky a zkusit říci, co na nich vidíme a potom nechat autora, aby řekl, co tím myslel.

9.5. ZVÍŘÁTKA

a) Já a moje nejmilejší zvířátko

Dětem dáme papír formátu A4 a pastelky. Necháme je tvořit pouze s instrukcí, aby nakreslily své nejmilejší zvířátko. Necháme na dětech, aby samy zvolily velikost a způsob kresby. Když budou děti hotovy, tak je necháme, aby svůj obrázek okomentovaly a o zvířátku nám něco řekly. Můžeme použít doplňující otázky – velikost, barvy, jaké má jméno, kdo se o něj nejvíce stará, chodí s pejskem na procházky...

Tato činnost má také diagnostické prvky – ukáže nám, jaké city děti ke zvířátku chovají, pocit zodpovědnosti a přátelství ke zvířeti. Zvíře bývá pro dítě důležité, protože je jejich kamarádem a spojencem proti světu dospělých. Může mu svěřit své pocity, obavy a pociťuje úlevu a radost z tohoto přátelství.

b) Kdybych byl zvířátkem

Necháme děti, aby nakreslily zvíře, v jehož těle by se nejraději ocitly. Do jejich volby při práci nezasahujeme. Po ukončení činnosti necháme děti, aby řekly, které zvíře zvolily a jaký k tomu měly důvod (je silný, rychlý, obratný, velký...umí lovit, rychle běhat, krásně vypadá...).

Co se dětem na zvířeti nejvíce líbí, proč ho mají nejraději?

Volba zvířete nám mnohé napoví o potřebách, povaze nebo také trápení dítěte. Dítě v něm může hledat oporu, ochranu nebo vlastnosti, které obdivuje a chtělo by je samo mít.

10. VÝCHOVNÝ KONCERT A ALTERNATIVNÍ ORCHESTR

S dětmi jsme navštívili **výchovný koncert pražského filmového orchestru**, který se konal na Žofíně. Jedná se o symfonický orchestr, který se specializuje na filmovou hudbu. Byl založen v roce 2004 multiinstrumentalistou Jiřím Koryntou, který je také jeho dirigentem. V jeho repertoáru můžeme najít nejrůznější druhy skladeb – od Pána prstenů či pirátů z Karibiku po Mickeymouse.

Ačkoli se může zdát, že vážná hudba je pro děti v předškolním věku příliš složitá, tak jsme se od dětí dočkaly skvělé zpětné vazby:

- již cestou na koncert se děti ptaly, jestli se tam bude hrát na opravdové hudební nástroje
- jeden chlapec, sedící v první řadě, v místech kde je violoncellová sekce, nástroj hned poznal, protože na něj hraje jeho starší sestra
- uprostřed skladby se zvedla jedna holčička a se zářícíma očima řekla: „*Já to poznala. To jsou Piráti z Karibiku.*“
- cestou z koncertu jsem se dětí ptala na dojmy a dostalo se mi také této odpovědi: „*Mně se nejvíc líbili Piráti z Karibiku a Indiana Jones. Z toho znám i ten nejdelší díl.*“
- děti nezapomněli koncert také kriticky okomentovat: „*Škoda, že nehráli taky z toho filmu o mimozemšťanovi.*“ „*Myslíš E.T. mimozemšťan?*“ „*No ten, toho máme doma.*“

Na počátku koncertu zazněla skladba z filmu „Piráti z Karibiku: Prokletí Černé perly.“ U dětí se skladba setkala s nadšeným přijetím a spontánním potleskem. Na dětech bylo vidět, že hudbu většinou znají. Během koncertu také bylo úkolem dětí hádat, která skladba zazněla. Byly jim představeny jednotlivé sekce nástrojů – smyčcové, dechové, bicí..., kdy daná skupina nástrojů vždy zahrála krátký úryvek některé známé skladby. Děti také dostaly možnost, vyzkoušet si dirigování. Dirigent dětem půjčil svou taktovku a ukázal, jakým způsobem s ní mají pohybovat. Orchester pak hrál nějakou skladbu podle tempa, které dítě udávalo. Tato aktivita se u dětí setkala s velkým nadšením.

Během koncertu bylo možné vysledovat, jak děti na hudbu reagují. Některé z dětí, seděly klidně a soustředěně poslouchaly. Jiné děti, si do rytmu lehce pohupovaly nohou nebo se také stalo, že se do hudby tak zaposlouchaly, že seděly doslova s otevřenými ústy.

Když jsme si s dětmi následně o koncertu povídaly, tak byly schopné vyjmenovat některé z filmů, ze kterých byla hudba. S dětmi jsme vyjmenovali jednotlivé nástroje orchestru. Následně jsme také zážitky z koncertu zpracovaly výtvarně. Děti tuší nakreslily hudebníky spolu s nástroji a po zaschnutí obrázky vybarvily.

S dětmi jsme také navštívili výchovný **koncert Hradní stráže a policie České republiky**. Jedná se o velký dechový orchestr, který vznikl v roce 1945. Nejčastěji působí při zajištění hudebního doprovodu při všech státních ceremoniích na Pražském hradě, především státních návštěv. Orchester svou činností také reprezentuje Policii České republiky. Po celou dobu své existence se věnuje koncertní a nahrávací činnosti.

Výběr skladeb byl motivován zvířaty. Například ve skladbě „Kukačka v temném lese“ měly děti sledovat, kolikrát se ozve ve skladbě volání kukačky (kukačková tercie hraná lesním rohem). V další skladbě měly poznat např. hýkání osla, skoky skokana apod. Děti vyslechly také skladbu „Žabák“ od Ivana Trojana hranou na pozoun. Na závěr zazněla skladba „Karneval zvířat“, kde bylo zahráno vynikající sólo na xylofon. Dětem se koncert moc líbil (viz příloha D). Za odměnu orchestru nakreslily, co se jim z koncertu nejvíce líbilo. Spolupráce s tímto orchestrem trvá již několik let.

Návštěvu výchovného koncertu jsme také zapracovali v oblasti hudební výchovy. S dětmi jsme si o koncertu vyprávěli, pojmenovali si některé nástroje, pohybem znázornili, jak se na ně hraje a hlavně jsme si vytvořili vlastní „**alternativní**“ **orchestr** (viz příloha E).

Motivační rozhovor: Dnes si vytvoříme vlastní orchestr a zahrajeme si na legrační hudební nástroje (předvedeme dětem jednotlivé „nástroje“ a seznámíme je se způsobem hry.

- *Sklenička se lžičkou:* cinkáme rytmicky lžičkou o skleničku, pozor na intenzitu, pouze lehké údery, rytmická práce
- *Zahradní konev:* očistíme hubičku konve, z ruky si vytvoříme náustek a přidržujeme si ji u úst. „Troubíme“ do ní melodii (tů, tů nebo dů, dů)
- *Hřebeny nebo kartáče:* můžeme hrát na hřeben dřívkem nebo dvěma hřebeny či kartáči o sebe. Zdatnější děti mohou zkusit foukat melodii přes tenký papír.
- *Lahvičky s vodou:* malé plastové lahvičky jen do poloviny naplněné vodou a dobře uzavřené, rytmické přelévání
- *Poklička a vařečka:* hrajeme rytmicky a s citem, ne velkou silou
- *Hrnec nebo kbelík či plastové umyvadlo:* obrátíme dnem vzhůru a hrajeme buď dřívky, nebo tenkými konci vařečky
- *Sklenička s vodou a brčko:* do hrnků nebo skleniček nalijeme asi polovinu vody a ponoříme do ní brčko a snažíme se do brčka broukat melodii

Nejprve si vyzkoušíme způsob hry pro jednotlivé skupiny nástrojů.

Potom zvolíme některou známou píseň, kterou si děti oblíbili a zkusíme ji společně hudebně doprovodit. Nejlépe se nám to podaří, když děti rozdělíme na zpěváky a hudebníky. Hru opakujeme a děti průběžně v rolích střídáme. Písně vybíráme na přání dětí.

11. PŘÍPADOVÉ STUDIE

11.1 VÝTVARNÝ PROJEV CHLAPCE SE SILNÝM POSTIŽENÍM ZRAKU

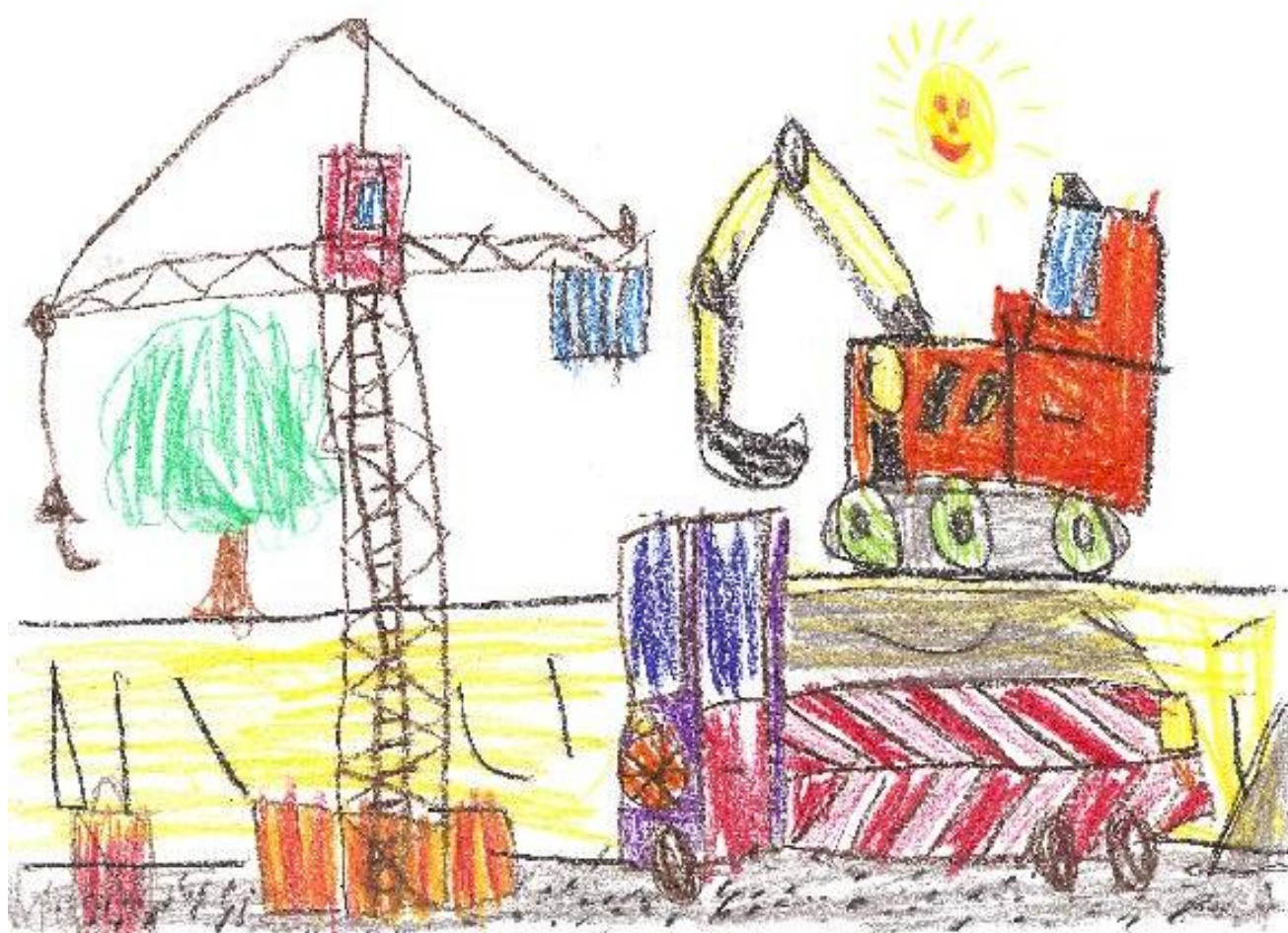
V mateřské škole jsem se setkala s chlapcem, který i přes své postižení výborně maloval a kreslil. Chlapec měl albinismus s přidruženou vadou zraku – celkem 14 dioptrií. L. pochází z dvojčat (bratři). Sourozenec je naprosto bez postižení. Vyrůstá v úplné rodině, kde je však otec značně dominantní až despotický. Někdy se komunikace mezi ním a dětmi omezuje na pouhé příkazy a zákazy. Chlapci mají hezký vztah s matkou, která se jim věnuje.

L. je otevřený a kamarádský, nebojí se komunikovat a aktivně reaguje na otázky nebo sám vypráví. Občas jedná impulzivně a snadno podléhá chvilkovému vzteku. Potom potřebuje mít chvilku času na opětovné zklidnění.

Ačkoliv se L. kvůli své zrakové vadě občas hůře soustředil, velice ho bavily všechny estetické činnosti. Rád se účastnil dramatizace, přednesu básní, pěveckých činností nebo hry na hudební nástroj. Zvláštní zálibení však našel ve výtvarné výchově a to zejména v kreslení. Když kreslil, tak se na činnost plně soustředil a domýšlel detaily. I přes svoji zrakovou vadu měl objekty, které kreslil odpozorované a kresba byla velmi detailní. S velkou radostí kreslil zejména dopravní prostředky. Nezapomínal do detailu rozpracovat vnitřní mechanismus auta a vše co nakreslil, byl schopný okomentovat. Proč, kde, co nakreslil, jakou to má funkci a jak se to používá. Problémem pro něho nebylo ani lepení prostorových předmětů. Sám vystříhal a slepil prostorové auto o rozměrech 4x2 cm (vystřihovánka z časopisu). Když mu byla nabídnuta pomoc, tak ji odmítal. Požádal o ni jen v případě, že opravdu nevěděl jak dál.

Pro bližší představu jsou níže uvedené některé z jeho výtvarných prací. V době kdy, je kreslil, bylo chlapci šest let.

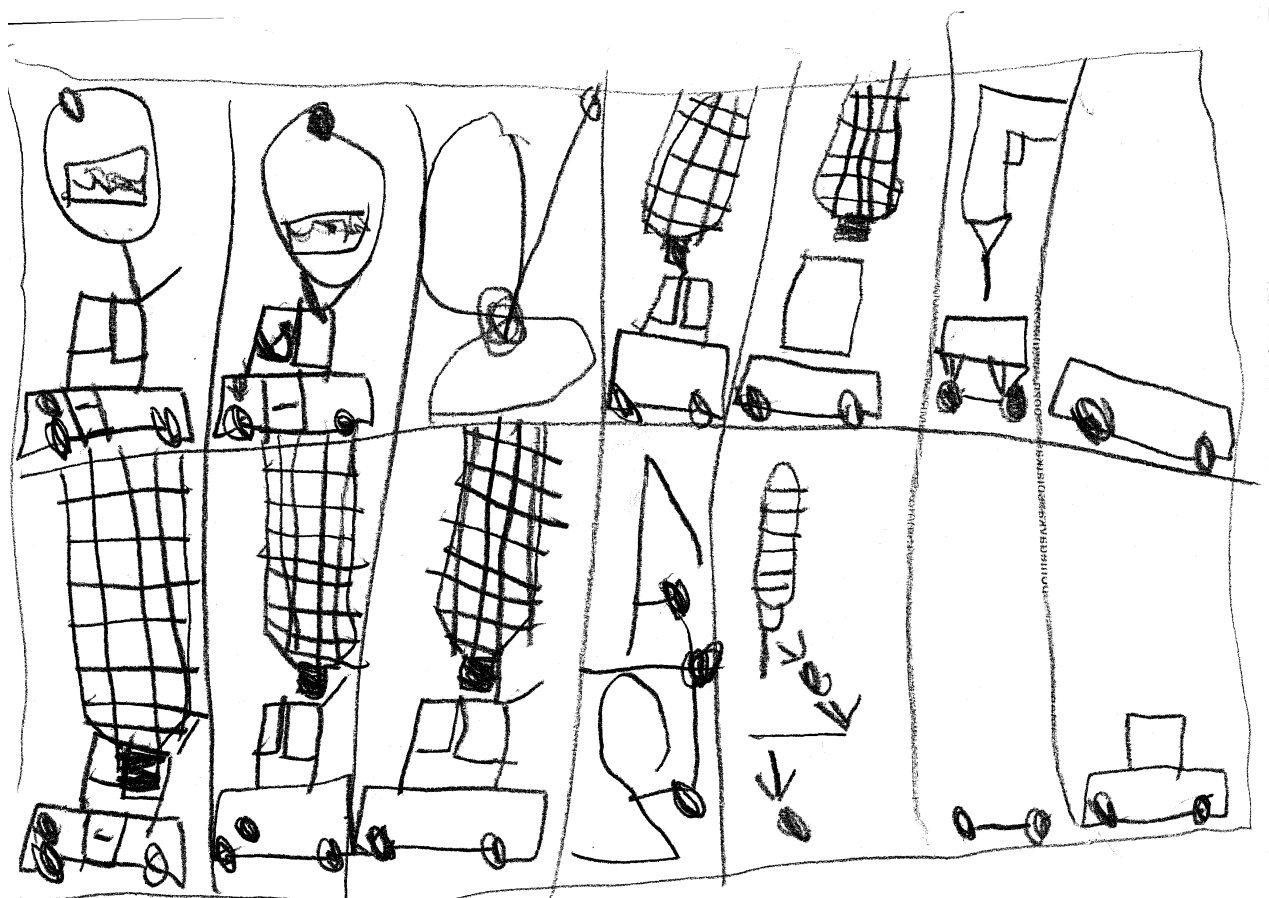
Obrázek 1: Stavba

Na obrázku je patrné, že kresba je velice dobře promyšlená. Chlapec to, co kreslí, domýšlí do důsledku a je schopný kresbu popsat a vyprávět, co se na obrázku odehrává. Je zde jasně vidět, že chlapec přemýšlí nad perspektivou a domýšlí veškeré detaily. Ačkoliv je postižen albinismem s přidruženou vadou zraku (14 dioptrií) tak neopomene nakreslit veškeré detaily, které ho napadnou (zapíchnutá lopata v hromadě písku, žebřík na jeřáb...). Pracuje s celou plochou papíru, umí si rozvrhnout prostor pro kresbu. Obrázky jsou hotové i s vybarvením. I když se jedná primárně o kresbu, ve které je hlavním motivem staveniště, chlapec nezapomene na detaily, jako je strom a sluníčko.

Obrázek 2: Výroba auta

Protože chlapec má velkou zálibu v dopravních prostředcích, nakreslil obrázek, na kterém znázorňuje výrobu auta. Výroba je promyšlena do nejmenších detailů a je kreslena postupně, tak, aby na konci bylo hotové celé auto včetně veškerých doplňků. Chlapec nekreslí nahodile, má v kresbě systém a ochotně zodpoví všechny položené otázky a je schopen podle obrázku vyprávět, jak se podle něho auto vyrábí. Co se staví jako první, co následuje, co nesmí chybět apod. Protože se dle chlapce jedná pouze o plánek postupu výroby, nezabývá se vybarvováním, ale zaměřuje se na kresbu konkrétních detailů, které by jinak nebyly vidět.

11.2 VÝTVARNÝ PROJEV U NADANÉ DÍVKY

V mateřské škole jsem se také setkala s holčičkou, která v některých oblastech estetických činností přeskočila minimálně o jednu úroveň své vrstevníky. Holčička pochází z úplné rodiny, je jedináček. Protože se velmi často pohybuje ve společnosti dospělých, je její řečový projev značně vyzrálý, u dítěte jejího věku někdy až neobvyklý. K. velice ráda kreslila. Naopak těžší pro ni byla malba a práce se štětcem. Vzhledem ke svému věku šesti let měla výbornou představu o tzv. průhlednosti kresby. Když kreslila, tak domýšlela detaily kresby a měla dobrou představu o perspektivě. Neměla problém ani s trojrozměrností objektů (budovy...). Dokonce ve vývoji kresby došla až k úplnému profilu, který jsou děti běžně schopné kreslit až v pozdějším věku. Jejím snem je stát se knižní ilustrátorkou. Dokonce si sama vymýšlela pohádky, které diktovala členům rodiny, kteří je zapisovaly a ona k nim pak dokreslila ilustrace. Ráda se věnovala také ilustrativní kresbě, kdy byla schopna na velký arch balicího papíru rozkreslit všechny klíčové situace pohádky nebo příběhu (např. princ Bajaja, O perníkové chaloupce...), které doplnila o vlastní krátké citace.

Obrázek 3: Kresba města

Děti dostaly pokyn, nakreslit obrázek k tématu našeho města – kde bydlíme. Holčička si volila techniku kresby fixem, protože její silnou stránkou v oblasti výtvarné výchovy je kresba. Za fixem navíc zůstává stejná výrazná linka. Neměla problém s trojrozměrností budov. Ačkoliv je tento způsob kresby obvyklý pro děti staršího věku. Jedná se o způsob kresby náročný na přesnost a prostorovou představivost. Vzhledem k jejímu věku je trojrozměrnost budov nakreslená nad očekávání. Dívka již překročila stadium tzv. průhlednosti kresby.

Obrázek 4: kresba města II.

Další z významných detailů na obrázku je správný odhad perspektivy. To, co je ve větší vzdálenosti se kreslí menší a naopak, co je k nám blíží, větší. Protože nakreslená cesta vede nesouměrným terénem, je nakreslená tak, jak by to ve skutečnosti opravdu vypadalo – tzn., že pohledově cesta z určité vzdálenosti a úhlu zdánlivě nenavazuje. Vzhledem ke svému věku kreslí neobyčejně pokročile. V oblasti kresby překročila své vrstevníky, ale v případě malby štětcem zde rozdíl není až tak patrný.

11.3 VÝTVARNÝ PROJEV U CHLAPCE S OBTÍŽEMI V GRAFOMOTORICE

V mateřské škole jsem se také setkala s chlapcem, který byl nejen v oblasti estetických činností značně pozadu za svými vrstevníky. Chlapec má staršího sourozence, který již navštěvuje základní školu. Pochází z úplné rodiny.

M. přístup k jakýmkoli aktivitám je značně pasivní. Nerad se aktivně zapojuje a spolupodílí na činnostech, ačkoliv není nijak zvlášť stydlivý nebo uzavřený. I přes snahu o komunikaci jsou jeho odpovědi nejčastěji strohé a na téměř jakoukoli otázku odpovídá: „Ne; nevím; je mi to jedno...“ Směrem k dětem někdy používá vulgárních slov a děti záměrně provokuje. Na pokárání nebo trest za své chování reaguje lhostejně nebo dokonce s posměchem. Má obtíže i se stolováním. Jeho problémové chování se také projevuje ve zvláštních nápadech – olizování výkresu, pití mýdlové vody, házení předměty v prostoru apod. Ublíží-li nějakému dítěti, tak navenek neprojevuje lítost. Při nějakém prohřešku se nesnaží ospravedlnit ani jinak ospravedlnit.

Velice mě překvapil takovýto přístup u tak malého dítěte. Většina ostatních dětí se s radostí zapojuje alespoň do nějakých aktivit, podle jejich zájmu. V případě pohybových her a sportu se raději neúčastní vůbec, a jestliže se aktivně zapojí, tak často hru schválně kazí. Při pěveckých činnostech se většinou nezapojuje, anebo jen vykřikuje a snaží se rozhodit ostatní děti. Dle rodičů však pasivně vnímá a některé hudební aktivity doma opakuje. Nejzřetelnější rozdíl oproti ostatním vrstevníkům je však v oblasti výtvarné výchovy. Sám kresebné volnočasové aktivity nevyhledává. I přes věk šesti let nemá správný úchop grafického materiálu. Když se s ním pracuje individuálně a je pod dohledem dospělého, tak činnost v rámci svých schopností splní, ale jestliže je pedagog dočasně zaměstnán jinými dětmi, ztrácí hned zájem, práci pokazí (např. celý papír počmárá nebo zmačká). Spolupráce s rodiči je obtížná, mají tendenci problém zastírat. Dítě bylo vyšetřeno psychologem, neurologem, navštívilo poradnu MUDr. Kleplové kvůli vadnému držení těla a horší koordinaci, ale další návštěvy již rodiče neprovedli. Škola navrhuje další spolupráci s PPP (školní zralost a grafomotorika).

ZÁVĚR

Cílem práce bylo poukázat na přínos jednotlivých složek estetické výchovy a na metody některých expresivních terapií se vztahem k estetické výchově a speciální pedagogice. Protože je při práci s předškolními dětmi estetická výchova stěžejní činností, jedná se o velmi široké téma. Proto jsem se snažila vybrat to podstatné pro oblast dané činnosti. Estetická výchova je pro děti přínosná jednak z pohledu celkového rozvoje osobnosti a rozšiřování vědomostí, ale také vzhledem ke vztahu k umění.

V praktické části jsem se zabývala několika rozdílnými případovými studiiemi a nabídla jsem několik projektů estetické výchovy, které ukazují výhodu mateřské školy – a to možnost maximálního prolínání jednotlivých složek. Předškolní věk je ideálním obdobím, protože v této době děti přijímají nejvíce informací a snadno se učí novým činnostem. Je jen na nás, jestli jim budeme správným příkladem a pozitivně ovlivníme jejich vztah k estetickým činnostem i směrem do budoucnosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

HURNÍK, Ilja., *Jak se hraje na dveře a jiné muzikantské pohádky*. Praha: Albatros, 1989

MACHKOVÁ, Eva., *Metodika dramatické výchovy*. Praha: NIPOS, 2011, ISBN 978-80-7068-250-0

MACHKOVÁ, Eva. *Úvod do studia dramatické výchovy*, Praha: NIPOS, 2007, ISBN 978-80-7068-207-4.

MLEJNEK, Josef., *Dětská tvořivá hra*. Praha: NIPOS, 2011, ISBN 978-80-7068-001-8

KANTOR, Jiří., *Základy muzikoterapie*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009. ISBN 978-80-247-2846-9

RAZÁKOVÁ, Dagmar., *Kreslíme, malujeme, modelujeme*. Praha: SPN, 1977.

ŘÍČAN, Pavel et al., *Dětská klinická psychologie*. 4. vyd. Praha: Avicenum, 2006.
ISBN 80-247-1049-8

SLAVÍKOVÁ, Vladimíra. et al., *Dívej se, tvoř a povídej!* Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-322-2

Slavíková, Vladimíra. et al., *Výtvarné čarování – artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*. Úvaly: Albra s. r. o., 2010.

SPOUSTA V., *Základní výchovné činnosti třídního učitele*. Brno: PdF MU, 1994, ISBN 80-210-0552-1

STRNADOVÁ, Karla et al, *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Naše vojsko, 1988.

STRNADOVÁ, Karla et al., *Literární výchova v mateřské škole*. Praha: Naše vojsko, 1989.

ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk., *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*. 4. Vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-928-6

VALENTA, J.: *Metody a techniky dramatické výchovy*, Agentura Strom, Praha 1997

Seznam použitých internetových zdrojů

Wikipedia – kabinet informačních studií a knihovnictví filozofické fakulty Masarykovy univerzity [online]. [citováno 19. 7. 2012] dostupné z WWW: <
<http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Biblioterapie>

<http://ww.pentaton.cz> [online]. 2012 [cit. 12. 10. 2012]. Dostupné z WWW:
<http://www.pentaton.cz/cs/info/co-je-pentatonika>

<http://www.wikipedia.org> [online]. 2012, [cit. 24. 11. 2012]. Dostupné z WWW:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Axmanova_tehnika_modelov%C3%A1n%C3%AD

Ostatní zdroje

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, Praha:2004

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Hudební nástroje.....	I
Příloha B – Materiály a pomůcky výtvarné výchovy.....	III
Příloha C – Práce se sklopnou deskou.....	VI
Příloha D – Koncert Hradní stráže policie ČR.....	VII
Příloha E – Alternativní orchestr.....	VIII

PŘÍLOHY

Příloha A – Hudební nástroje

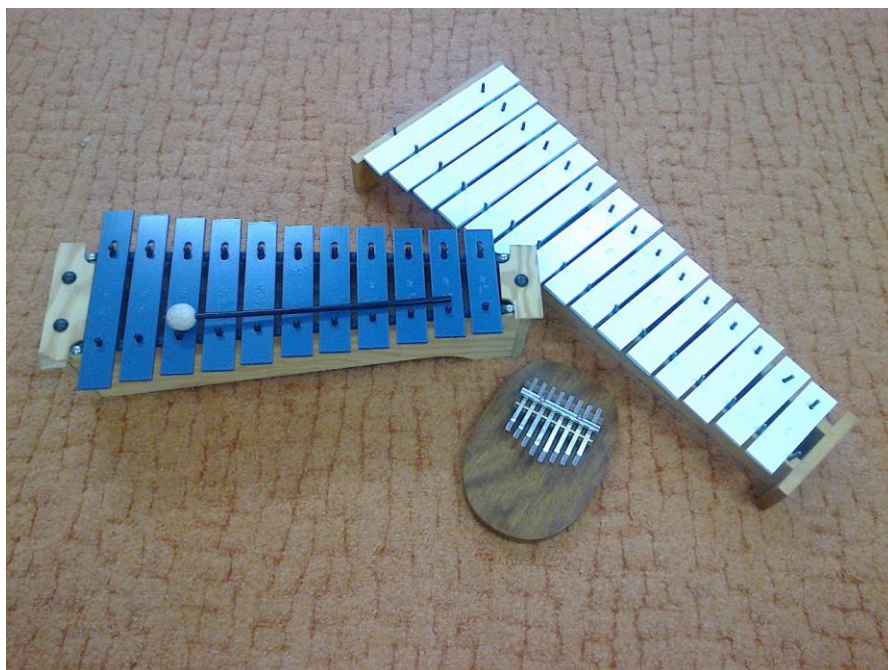
Dřevěné rytmičné nástroje

Bicí nástroje

Melodické bicí nástroje

Etnické hudební nástroje

Příloha B – Materiály a pomůcky výtvarné výchovy

Modelování

Materiály pro kresbu

Materiály pro malbu

Papíry

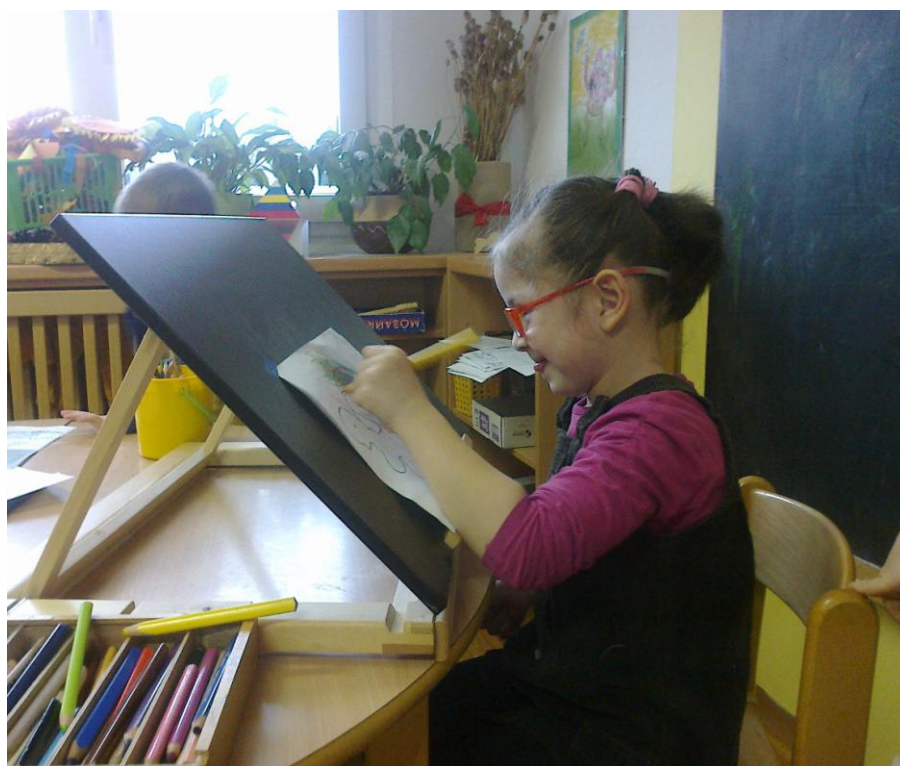
Přírodní dekorační materiály

Speciální násadky na tužku

Příloha C – Práce se sklopnou deskou

Příloha D – Koncert Hradní stráže policie ČR

Příloha E – Alternativní orchestr

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Lucie Šimáčková

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: prezenční

Název práce: Estetická výchova a její přínos pro děti předškolního věku

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 62

Celkový počet stran příloh: 8

Počet titulů českých použitých zdrojů: 13

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 3

Počet ostatních zdrojů: 1

Vedoucí práce: PhDr. Renata Kreuzová